

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕ-2

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

© ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

ਐਡੀਸ਼ਨ 2016.....2,62,000 ਕਾਪੀਆਂ

All rights, including those of translation, reproduction and annotation etc., are reserved by the Punjab Government.

ਚੇਤਾਵਨੀ

1. ਕੋਈ ਵੀ ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਜਿਲਦਸਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। (ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ. 7 ਅਨੁਸਾਰ)
2. ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਛਪਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲੀ/ਨਕਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ (ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੀ ਛਪਾਈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸਟਾਕ ਕਰਨਾ, ਜਮ੍ਹਾਂਬੋਰੀ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜੁਰਮ ਹੈ।
(ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ 'ਵਾਟਰ ਮਾਰਕ' ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਹੀ ਛਪਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।)

ਮੁੱਲ 50-00 ਰੁਪਏ

ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ, ਵਿੱਦਿਆ ਭਵਨ, ਫੇਜ਼-8 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ-160062 ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਐਸ. ਦਿਨੇਸ਼ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਰਾਹੀਂ ਛਾਪੀ ਗਈ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਐੱਨ.ਸੀ. ਐੱਫ. 2005 ਅਤੇ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਫ. 2013 ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਥਲੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੀਵਨੀਆਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਮੋਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਭਿਆਸ-ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਅਫਸਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਜਿੰਦਰ ਚੌਹਾਨ ਵੱਲੋਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਮਰੀਤਾ ਗਿੱਲ, ਉੱਪ-ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਮਾਹਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਬੇਦੀ, ਪ੍ਰੋ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਰਮਾ ਰਤਨ, ਡਾ. ਰਣਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ. ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੰਗੜੇਆ ਨੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਸ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਚੰਗੇਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੇਅਰਪਰਸਨ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਪਾਠ-ਸੂਚੀ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਪਾਠ ਦਾ ਨਾਂ	ਪੰਨਾ
ਭਾਗ-1		
ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ		
ਭਾਗ-2		
1.	ਮੇਰੀ ਮਾਂ	ਕਵਿਤਾ 33
2.	ਜਾਗੋ! ਜਾਗੋ! ਹੋਇਆ ਸਵੇਰਾ	ਕਵਿਤਾ 37
3.	ਮਨ ਦਾ ਡਰ	ਕਹਾਣੀ 41
4.	ਇੱਕ ਸੀ ਸ਼ੇਖਚਿਲੀ	ਕਹਾਣੀ 45
5.	ਕੀੜੀ ਤੇ ਹਾਥੀ	ਕਵਿਤਾ 50
6.	ਚਿੜੀ ਤੇ ਪਿੱਪਲ	ਕਹਾਣੀ 54
7.	ਭਾਈ ਲਾਲੋ	ਲੇਖ 59
8.	ਬੱਦਲ	ਕਵਿਤਾ 64
9.	ਨਿੰਮ	ਲੇਖ 68
10.	ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ	ਲੇਖ 71
11.	ਪੰਛੀ	ਕਵਿਤਾ 78
12.	ਅੱਬੂ ਦੀਆਂ ਕੁਕੜੀਆਂ	ਕਹਾਣੀ 85
13.	ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ	ਬਾਲ ਖੇਡ 89
14.	ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ ਰੁੱਖ	ਕਵਿਤਾ 95
15.	ਦਸਹਿਰਾ	ਲੇਖ 98
16.	ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ	ਇਕਾਂਗੀ 104
17.	ਆਓ ਬੁੱਝੀਏ	ਬੁਝਾਰਤਾਂ 110

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ
ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ

(ੴ) ਕੰਨਾ →↵

ਕਾਕਾ

ਦਾਦਾ

ਪਾਪਾ

ਮਾਤਾ

ਪਟਾਕਾ

ਚਾਦਰਾ

ਜਬਾੜਾ

ਯਾਤਰਾ

ਦਸਤਾਨਾ

ਸਦਾਚਾਰ

ਕਲਾਕਾਰ

ਦਵਾਖਾਨਾ

ਆ ਕਾਕਾ ਆ।

ਕਾਕਾ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਜਾ।

ਆਸ਼ਾ ਗਾਣਾ ਗਾ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਮਰ	-	ਮਾਰ
ਗਣ	-	ਗਾਣਾ
ਸਦ	-	ਸਦਾ
ਚਾਦਰ	-	ਚਾਦਰਾ
ਸਰ	-	ਸਾਰ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਮੈਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਕਾਕਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਨੈਣਾਦੇਵੀ ਦੀ 'ਤੇ ਗਏ।

(f) ਸਿਹਾਰੀ

ਦਿਸ਼ਾ

ਕਿਤਾਬ

ਇਸ਼ਨਾਨ

ਪਿਤਾ

ਦਰਿਆ

ਬਿਸਤਰਾ

ਸਿਰਾ

ਪਿਆਰ

ਕਿਰਸਾਨ

ਮਿੱਠਾ

ਸਿਤਾਰ

ਅਧਿਆਪਕ

ਬਿਕਰਮ ਇੱਧਰ ਆ।
 ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ।
 ਕਿਤਾਬ ਲਿਆ।
 ਇਹ ਪਾਠ ਲਿਖ।
 ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਯਾਦ ਕਰ।
 ਸਭ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਪਤਾ	-	ਪਿਤਾ
ਬਸਤਰ	-	ਬਿਸਤਰ
ਦਸ਼ਾ	-	ਦਿਸ਼ਾ
ਮੱਠਾ	-	ਮਿੱਠਾ
ਗੱਟਾ	-	ਗਿੱਟਾ
ਸਵਾ	-	ਸਿਵਾ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸੌਣ ਲੱਗਿਆਂ ਆਪਣਾ..... ਆਪ ਵਿਛਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

..... ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

(1) ਬਿਹਾਰੀ

ਖੀਰਾ
ਕਿਰਤੀ
ਹਲਵਾਈ

ਨੀਲਾ
ਬਗੀਚਾ
ਸਾਈਕਲ

ਵੀਰਾ
ਪਤੀਲਾ
ਮਠਿਆਈ

ਗੀਤਾ
ਪਪੀਤਾ
ਵੀਰਵਾਰ

ਰੱਖੜੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ।
ਮਲਕੀਤ ਬਜ਼ਾਰ ਗਈ।
ਵੀਰ ਲਈ ਰੱਖੜੀ ਲਿਆਈ।
ਮਲਕੀਤ ਵੀਰ ਲਈ ਬਰਫੀ ਵੀ ਲਿਆਈ।
ਵੀਰ ਬਰਫੀ ਖਾ, ਰੱਖੜੀ ਸਜਾ।
ਮਲਕੀਤ ਰੱਖੜੀ ਵਾਲਾ, ਗੀਤ ਗਾ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਪਤਲਾ	-	ਪਤੀਲਾ
ਕਿਰਤ	-	ਕਿਰਤੀ
ਖਰਾ	-	ਖੀਰਾ
ਬਰਫ	-	ਬਰਫੀ
ਵਰ	-	ਵੀਰ
ਦਿਨ	-	ਦੀਨ
ਪਿਤਾ	-	ਪੀਤਾ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਮੇਰੀ ਕਮੀਜ਼ ਦਾ ਰੰਗ ਹੈ।

ਮੈਂ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹਲਵਾਈ ਸੁਆਦ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

(-) ਔਕੜ →

ਉੱਨ
ਗੁਲਾਬੀ
ਬੁਝਾਰਤ

ਦੁੱਧ
ਖੁਰਪਾ
ਫੁੱਲਦਾਨ

ਰੁੱਖ
ਖੁਰਾਕ
ਫੁਲਕਾਰੀ

ਪੁੱਤ
ਫੁਲਕਾ
ਮੁਰਗਾਬੀ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੁਸ਼ਮਾ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਗਈ ।
ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ।
ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਲਦਾਉਦੀ ਖਿੜੀ ਸੀ ।
ਇੱਕ ਕਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਗੁਲਾਬੀ ਗੁਲਾਬ ਸਨ ।
ਸੁਸ਼ਮਾ ਫੁੱਲ ਚੁਣਨ ਲੱਗੀ ।
ਫੁੱਲ ਚੁਣ-ਚੁਣ, ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਹਾਰ ਬਣਾਇਆ ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਰੱਖ - ਰੁੱਖ

ਪੱਤ - ਪੁੱਤ

ਕੱਪ - ਕੁੱਪ

ਰੱਤ - ਰੁੱਤ

ਸੱਟ - ਸੁੱਟ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰੋ :-

ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਮਾਂ ਨੇ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

(=) ਦੁਲੈਂਕੜ ੜ

ਲੱਡੂ
ਕੂਹਣੀ
ਜਾਦੂਗਰ

ਆਲੂ
ਲੰਗੂਰ
ਮਜ਼ਦੂਰੀ

ਚਾਕੂ
ਕਤੂਰਾ
ਕਬੂਤਰੀ

ਝਾੜੂ
ਜ਼ਰੂਰੀ
ਖੂਨਦਾਨ

ਸਰੂਪ ਬੂਟ ਪਾ।
ਪੂਰਨ ਨਾਲ਼ ਬਜ਼ਾਰ ਜਾ।
ਤਰਬੂਜ਼, ਖ਼ਰਬੂਜ਼ਾ ਲਿਆ।
ਚਾਕੂ ਨਾਲ਼, ਤਰਬੂਜ਼ ਚੀਰ।
ਖ਼ਰਬੂਜ਼ਾ ਵੀ ਚੀਰ।
ਤਰਬੂਜ਼ ਖਾ।
ਖ਼ਰਬੂਜ਼ਾ ਖਾ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਲੰਗਰ	-	ਲੰਗੂਰ
ਝਾੜ	-	ਝਾੜੂ
ਚਾਕ	-	ਚਾਕੂ
ਕਤਰਾ	-	ਕਤੂਰਾ
ਮਸਲ	-	ਮੂਸਲ
ਦਰੀ	-	ਦੂਰੀ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਮਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦੀ ਕੱਟਦੀ ਹੈ।

..... ਨੇ ਜਾਦੂ ਦੇ ਕਰਤਬ ਦਿਖਾਏ।

ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਕਰ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

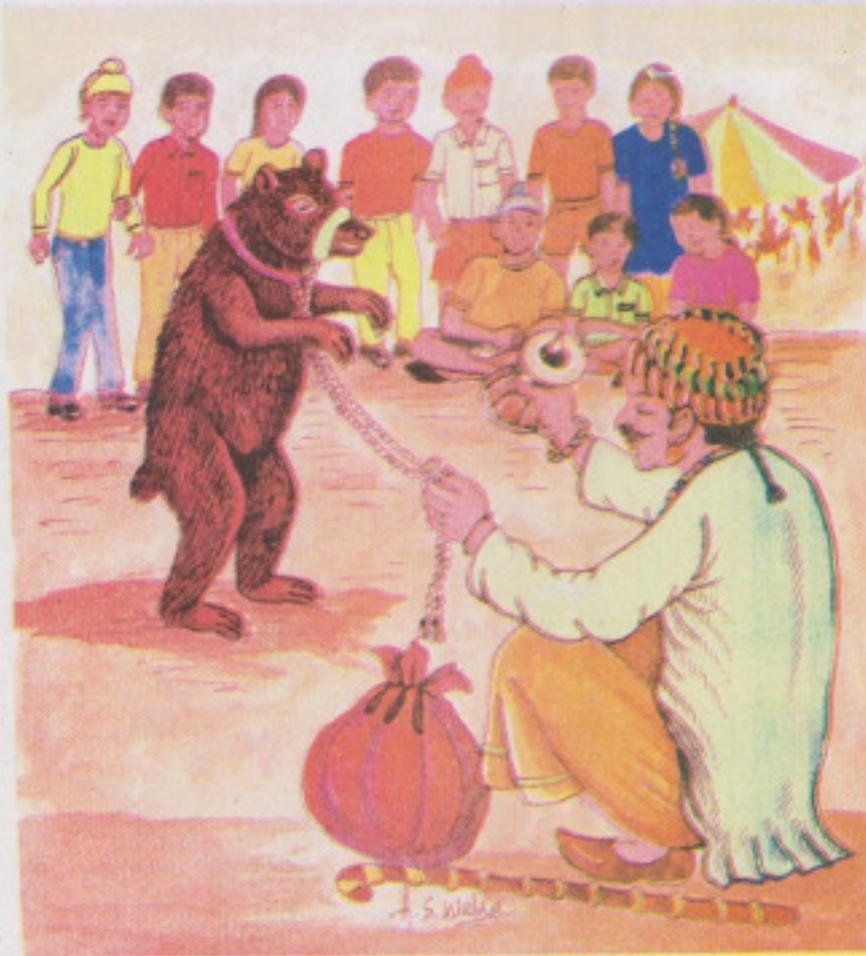
(੨) ਲਾਂ

ਮੇਲਾ
ਸਹੇਲੀ
ਥਾਣੇਦਾਰ

ਬੇਰੀ
ਹਵੇਲੀ
ਠੇਕੇਦਾਰ

ਝੂਟੇ
ਕਰੇਲਾ
ਰੇਲਗੱਡੀ

ਮੇਰੀ
ਜਲੇਬੀ
ਰਸਗੁੱਲੇ

ਮੇਲੇ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ।
ਹਰਨੇਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਗਿਆ।
ਉਸ ਨੇ ਸੇਬ ਅਤੇ ਕੇਲੇ ਖਰੀਦੇ।
ਉਸ ਨੇ ਰਸਗੁੱਲੇ ਤੇ ਪੇੜੇ ਵੀ ਖਰੀਦੇ।
ਫਿਰ ਝੂਲੇ ਉੱਤੇ ਝੂਟੇ ਲਏ।
ਨੇੜੇ ਹੀ ਮਦਾਰੀ ਤਮਾਸ਼ਾ ਦਿਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਤਮਾਸ਼ਾ ਦੇਖ ਕੇ,
ਹਰਨੇਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਘਰ ਮੁੜ ਆਇਆ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਮਰੀ	-	ਮੇਰੀ
ਚਤਰ	-	ਚੇਤਰ
ਵਲ	-	ਵੇਲ
ਰਲ	-	ਰੇਲ
ਦਰ	-	ਦੇਰ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਅਸੀਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਵੇਖਣ ਗਏ।

ਮੈਨੂੰ ਵਿੱਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਝੂਲੇ ਉੱਤੇ ਲਏ।

(੩) ਦੁਲਾਵਾਂ ✂

ਪੈਸਾ	ਬੈਲਾ	ਵੈਰੀ	ਕੈਦੀ
ਮੈਦਾਨ	ਸੈਨਿਕ	ਬੈਟਰੀ	ਹੈਰਾਨ
ਐਤਵਾਰ	ਲਾਲਟੈਣ	ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ	ਨਿਰਵੈਰ

ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ।

ਕਰਨੈਲ ਅਪਣੇ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਪੈਲੀ ਵੇਖਣ ਗਿਆ।

ਕਰਨੈਲ ਦਾ ਭਰਾ ਜਰਨੈਲ ਹਲ ਵਾਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪੈਲੀ ਦੇ ਚਾਚੇ ਪਾਸੇ ਸਫ਼ੈਦੇ ਸਨ।

ਨੇੜੇ ਹੀ ਟਿਊਬ ਵੱਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਟਿਊਬ ਵੱਲ ਦੇ ਚੁੱਬੇ ਵਿੱਚ ਬੱਚੇ ਨ੍ਹਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਵਰ	-	ਵੈਰ
ਪਰ	-	ਪੈਰ
ਸਰ	-	ਸੈਰ
ਕਮਰਾ	-	ਕੈਮਰਾ
ਕਦ	-	ਕੈਦ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਬੱਚੇ ਦਾ ਦਿਨ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ ਉਡੀਕਦੇ ਹਨ।

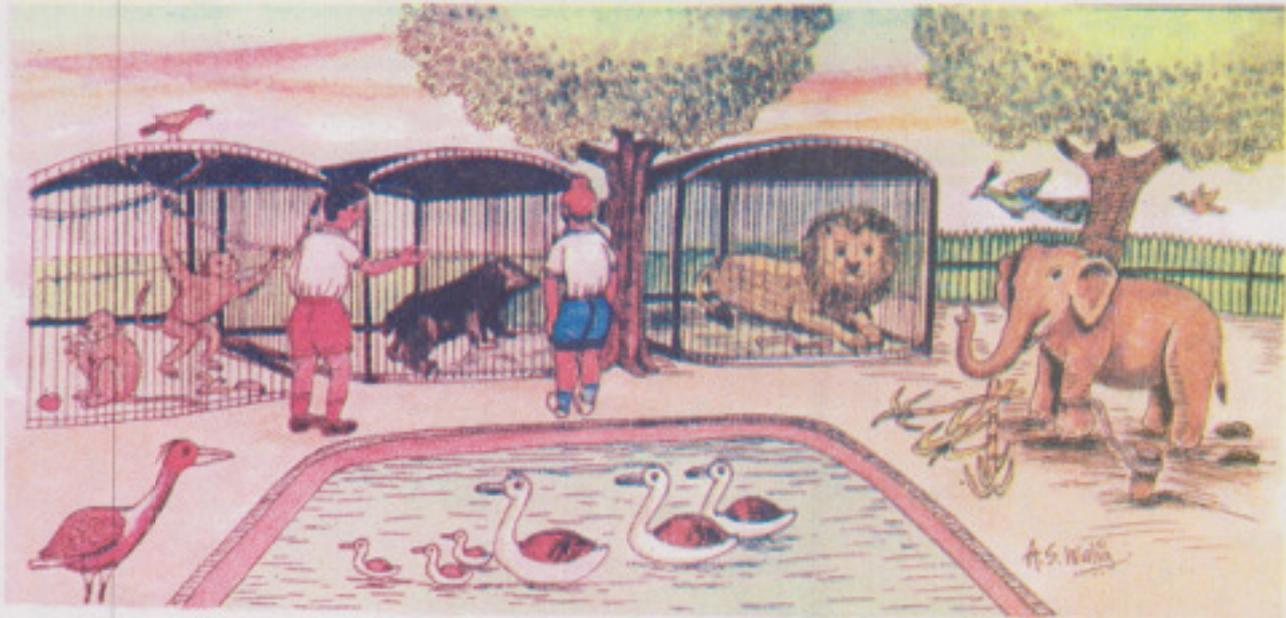
ਮੈਂ ਉੱਤੇ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ।

ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਫੁਟਬਾਲ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।

(੨) ਹੋੜਾ →

ਤੋਤਾ	ਰੋਟੀ	ਸੋਟੀ	ਬੋਲੀ
ਸਮੋਸਾ	ਕਟੋਰੀ	ਰਸੋਈ	ਲੋਹੜੀ
ਸੋਮਵਾਰ	ਖਰਗੋਸ਼	ਗੋਲਾਕਾਰ	ਬੜਬੋਲਾ

ਮੋਹਨ ਤੇ ਸੋਹਨ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਦੇਖਣ ਗਏ ।
 ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਿਰਨ ਤੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਸਨ ।
 ਉੱਥੇ ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ ਅਤੇ ਸ਼ੇਰ ਵੀ ਸਨ ।
 ਤੋਤੇ ਅਤੇ ਚਕੋਰ ਵੀ ਸਨ ।
 ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਮੋਰ ਪੈਲ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।
 ਰੁੱਖ ਉੱਤੇ ਕੋਇਲ ਕੂ-ਕੂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ।
 ਦਰਿਆਈ ਘੋੜਾ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸੀ ।
 ਮੋਹਨ ਤੇ ਸੋਹਨ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਤਲ - ਤੋਲ

ਗਲੀ - ਗੋਲੀ

ਡਰ - ਡੋਰ

ਨਟ - ਨੋਟ

ਚਰ - ਚੋਰ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਸਾਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

..... ਤੇ ਮੈਨਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ।

ਐਤਵਾਰ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

(੫) ਕਨੌੜਾ

ਪੌਦਾ
ਹਥੌੜਾ
ਚੌਕੀਦਾਰ

ਔਖਾ
ਪਕੌੜਾ
ਨੌਜਵਾਨ

ਸੌਖਾ
ਨੌਕਰੀ
ਮਖੌਲੀਆ

ਕੌਲੀ
ਤੌਲੀਆ
ਹੌਲਦਾਰ

ਕੌਣ ਆਇਆ ਕੌਣ ਆਇਆ ।
ਦੇਖੋ ਫੌਜੀ ਚਾਚਾ ਆਇਆ ।
ਖੇਡਣ ਲਈ ਖਿਡੌਣੇ ਲਿਆਇਆ ।
ਖਾਣ ਲਈ ਪਕੌੜੇ ਲਿਆਇਆ ।
ਚਮਕੌਰ ਤੇ ਬਖਤੌਰ ਦੌੜੇ ਆਏ ।
ਗੌਰੀ ਵੀ ਸੁਣ ਕੇ ਦੌੜੀ ਆਈ ।
ਸਭ ਨੇ ਰਲ-ਮਿਲ ਰੌਣਕ ਲਾਈ ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਮੋਰ	-	ਮੌਰ
ਪਕੜੇ	-	ਪਕੌੜੇ
ਕਣ	-	ਕੌਣ
ਕਲੀ	-	ਕੌਲੀ
ਘੋਲ	-	ਘੌਲ
ਆਕੜ	-	ਔਕੜ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਫੌਜੀ ਚਾਚਾ ਖੇਡਣ ਲਈ ਲਿਆਇਆ।

ਲਗਾਖਰ →

(-) ਅਧਕ →

ਪੱਖਾ

ਚੱਕੀ

ਵੱਡਾ

ਕੱਦੂ

ਛੱਫੜ

ਮਿੱਤਰ

ਪੁੱਤਰ

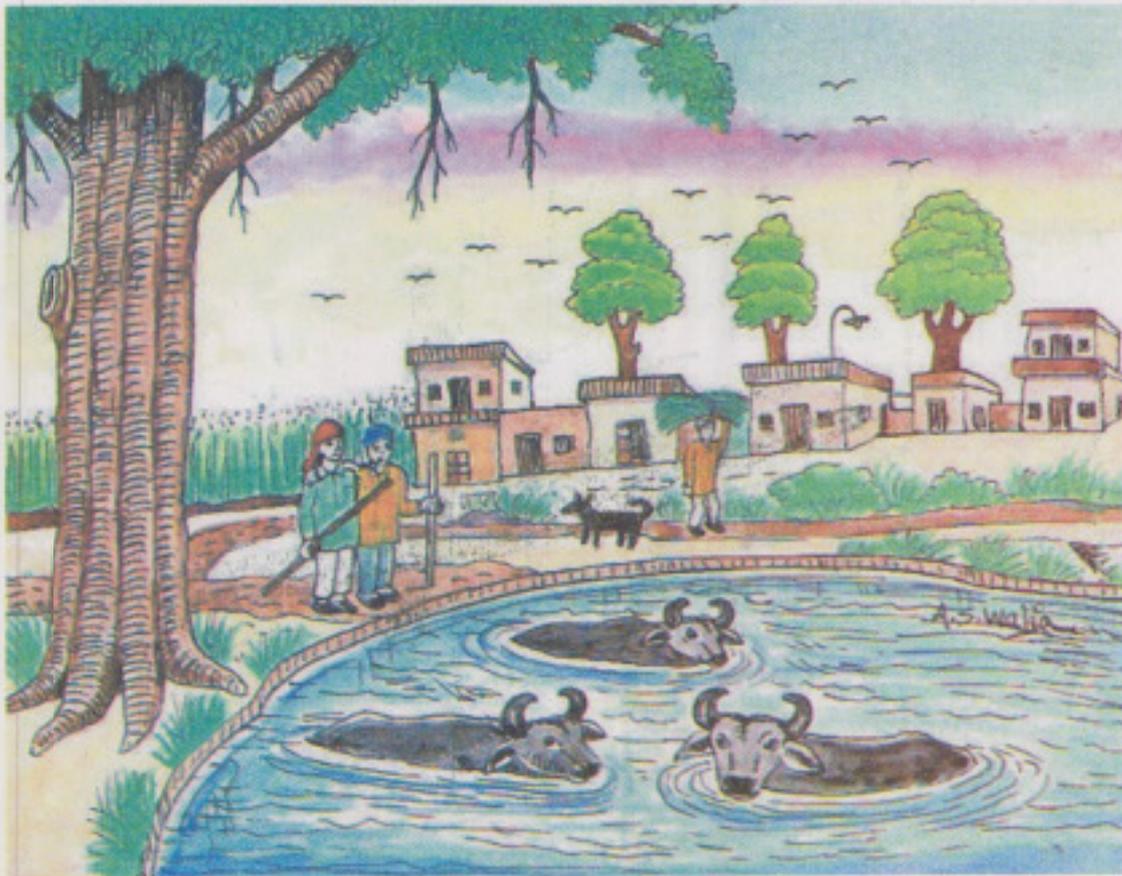
ਗਿੱਦੜ

ਬੱਦਲ

ਢੱਕਣ

ਛੱਪੜ

ਲੱਕੜ

ਸੱਜਣ ਅਤੇ ਗੱਜਣ ਦੋਵੇਂ ਪੱਕੇ ਮਿੱਤਰ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਛੱਪੜ ਹੈ।

ਬੱਦਲ ਬਰਸਣ ਨਾਲ ਛੱਪੜ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੱਜਣ ਅਤੇ ਗੱਜਣ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਛੱਪੜ ਵਿੱਚ ਨ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਮੱਝਾਂ ਬਹੁਤ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਸਤਰ	-	ਸੱਤਰ
ਕਦ	-	ਕੱਦ
ਬਚਾ	-	ਬੱਚਾ
ਗਦਾ	-	ਗੱਦਾ
ਸਦਾ	-	ਸੱਦਾ
ਬਦਲ	-	ਬੱਦਲ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਸੱਜਣ ਅਤੇ ਗੱਜਣ ਦੋਵੇਂ ਪੱਕੇ ਹਨ।

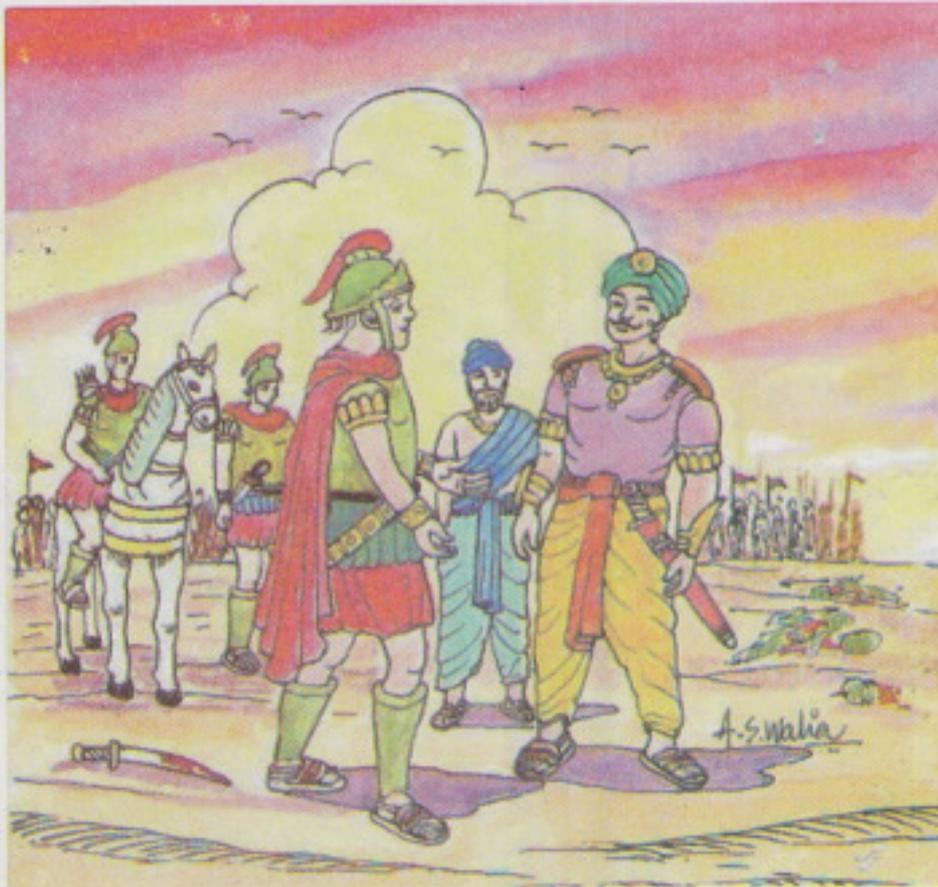
ਮੇਰੇ ਪਾਪਾ ਕਣਕ ਪਿਸਾਉਣ ਲਈ ਉੱਤੇ ਗਏ।

ਬੱਚੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਖੇਡ ਰਹੇ ਹਨ।

(੨) ਟਿੱਪੀ

ਕੰਘੀ	ਮੁੰਡਾ	ਝੰਡਾ	ਰੰਬਾ
ਤਿਰੰਗਾ	ਅੰਗੂਰ	ਲੁੰਬੜੀ	ਪਿੰਜਰ
ਮੰਗਲਵਾਰ	ਸਮੁੰਦਰ	ਕਰੁੰਬਲ	ਸਿਕੰਦਰ

ਸਿਕੰਦਰ ਨੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਦੰਦ ਖੱਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਉਸ ਨੇ ਹਿੰਦ ਉੱਪਰ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।

ਪੋਰਸ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕੀਤੀ।

ਸਿਕੰਦਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਤੱਕ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਜੰਗ ਬੰਦ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਘਟਾ	-	ਘੰਟਾ
ਬਗਲਾ	-	ਬੰਗਲਾ
ਜਗ	-	ਜੰਗ
ਬਦ	-	ਬੰਦ
ਰਗ	-	ਰੰਗ
ਸਨ	-	ਸੰਨ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

ਉਸ ਨੇ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ।

ਪੋਰਸ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤੀ।

ਜੰਗ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋ ਗਿਆ।

(-) ਬਿੰਦੀ

ਆਂਡਾ

ਭਾਂਡਾ

ਟਾਂਗਾ

ਗੋਂਦਾ

ਬਾਂਦਰ

ਪੀਂਘ

ਪੈਂਡਾ

ਸੌਂਦਾ

ਕੁੜੀਆਂ

ਚਿੜੀਆਂ

ਚੂੜੀਆਂ

ਪੁਸਤਕਾਂ

ਸਾਵਣ ਮਹੀਨੇ ਜ਼ੋਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਤੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੁੜੀਆਂ ਹੱਥਾਂ ਉੱਤੇ ਮਹਿੰਦੀ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਿੱਪਲਾਂ ਉੱਤੇ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੁੜੀਆਂ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਹਨ।

ਗਿੱਧਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਭ ਰਲ-ਮਿਲ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਗਾ - ਗਾਂ

ਸਾਗ - ਸਾਂਗ

ਵਾਗ - ਵਾਂਗ

ਸੌਦਾ - ਸੌਂਦਾ

ਲਾਵਾ - ਲਾਂਵਾਂ

ਡਾਂਗ - ਡਾਂਗ

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

..... ਹੱਥਾਂ ਉੱਤੇ ਮਹਿੰਦੀ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਿੱਪਲਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

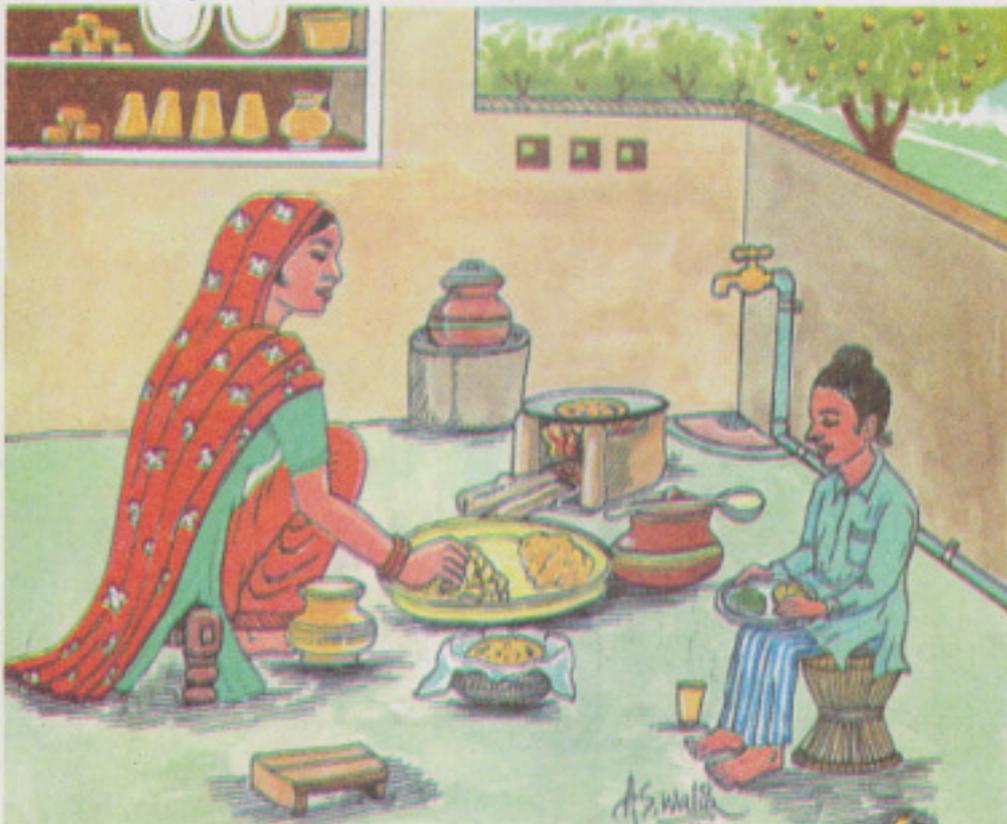
(੫) ਪੈਰੀਂ ਹਾਹਾ

ਕੱਲ੍ਹ
ਸਰ੍ਹੋਂ
ਪੜਨਾ
ਕਾੜਨੀ

ਹੜ
ਚਰੀ
ਆਲੁਣਾ
ਚੜਨ

ਥੜਾ
ਠੇਲਾ
ਗੁੰਨੁਣਾ
ਫੜਨ

ਤੀਲਾ
ਜਿਲਾ
ਮੁੜਕਾ
ਬੰਨੁਣ

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ।

ਮਾਂ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਕੋਲ ਪੀੜੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਹੈ।

ਉਸ ਨੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਰਿੰਨਿਆ।

ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਪਕਾਈ।

ਨੇੜੇ ਹੀ ਕਾੜਨੀ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਕੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਮੂੜ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਰੋਟੀ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਸੁਆਦ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :

ਚਰੀ	ਚਰੀ	ਵਰ	ਵਰੁ
ਗੱਲ	ਗੱਲੁ	ਫੜ	ਫੜੁ

2. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪੂਰੇ ਕਰੋ :

(ੳ) ਕਿ + ਲੁ = ਕਿਲੁ

..... + = ਪੀੜੀ

ਚੁੱ + = ਚੁੱਲੁ

(ਅ) ਆ + ਲੁ + ਠਾ = ਆਲੁਠਾ

ਪ + + ਨਾ = ੜੁ

..... + + = ਕਾੜੁਨੀ

(ੲ) ਪੈਰੀਂ ਹਾਹਾ (.) ਲਾ ਕੇ ਲਿਖੋ .

ਚਰੀ - ਵਰ -

ਗੱਲ - ਫੜ -

3. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

1. ਮਾਂ 'ਤੇ ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਂਦੀ ਹੈ। (ਚੁੱਲ੍ਹੇ/ਭਾਂਡੇ)

2. ਅਸੀਂ ਦਾ ਸਾਗ ਖਾਧਾ। (ਗੋਭੀ/ਸਰ੍ਹੋਂ)

3. ਮੈਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਹਾਂ। (ਪੌੜੀ/ਪੀੜੀ)

4. ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। (ਮਜ਼ਾ/ਮੁੜਕਾ)

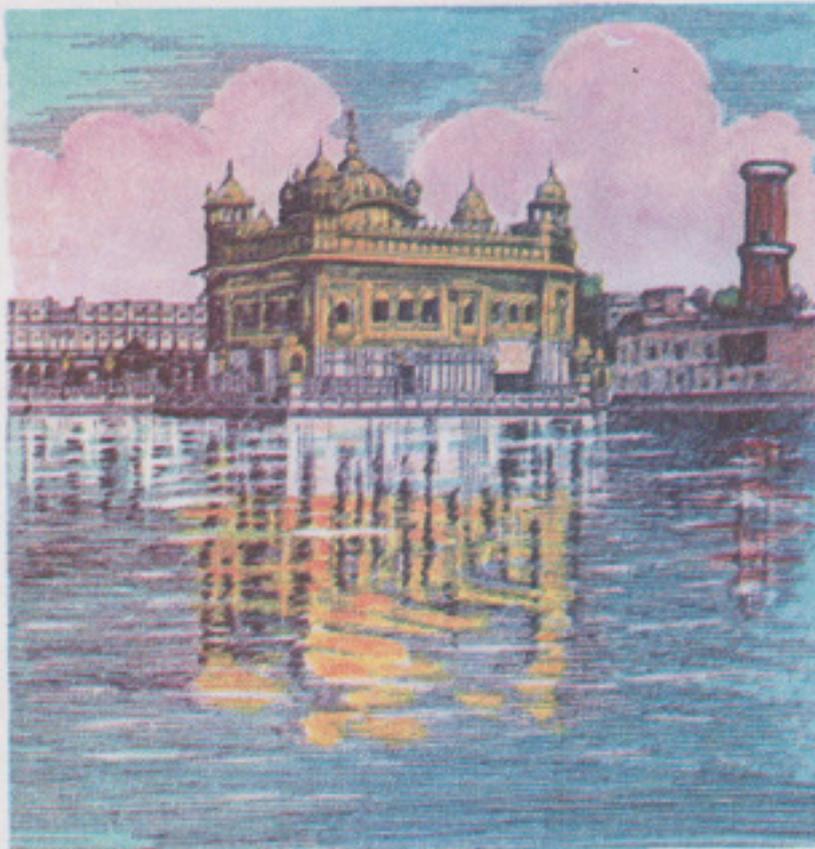
(੨) ਪੈਰੀਂ ਰਾਰਾ

ਤ੍ਰੱਲ
ਪ੍ਰਸ਼ਨ
ਪ੍ਰਿਥਵੀ
ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ

ਤ੍ਰੋੜ
ਪ੍ਰਧਾਨ
ਪ੍ਰਾਚੀਨ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪ੍ਰੈੱਸ
ਪ੍ਰਭਾਤ
ਕ੍ਰਿਕਟ
ਟ੍ਰੈੱਕਟਰ

ਗ੍ਰੰਥ
ਤ੍ਰੋਹਠ
ਪ੍ਰਸਿੱਧ
ਟ੍ਰਾਂਜਿਸਟਰ

ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ।

ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਅਤੇ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇਖਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਈਆਂ।

ਉਹ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਟ੍ਰੈੱਕਟਰ-ਟ੍ਰਾਲੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਗਈਆਂ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ।

ਫਿਰ ਉਹ ਦੁਰਗਿਆਣਾ ਮੰਦਰ ਗਏ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਲ੍ਹਿਆਵਾਲਾ ਬਾਗ ਵੀ ਦੇਖਿਆ।

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :-

ਤੇਲ	ਤ੍ਰੇਲ	ਟੱਕ	ਟੁੱਕ
ਤਹਿ	ਤ੍ਰਹਿ	ਕਰਮ	ਕ੍ਰਮ

2. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਪੂਰੇ ਕਰੋ :

(ੳ) ਟੁੰ + ਕ = ਟੁੱਕ

..... + ਲੀ = ਟ੍ਰਾ

ਪ੍ਰੈਂ + ਸ =

(ਅ) ਪ੍ਰ + ਸ਼ + ਨ = ਪ੍ਰਸ਼ਨ

..... + + = ਤ੍ਰੇਹਠ

ਪ੍ਰਿ + ਥ + ਵੀ =

(ੲ) ਪ੍ਰਾ + ਇ + ਮ + ਰੀ = ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ

..... + ਕ + + ਰ = ਟ੍ਰੈਂ ਟ

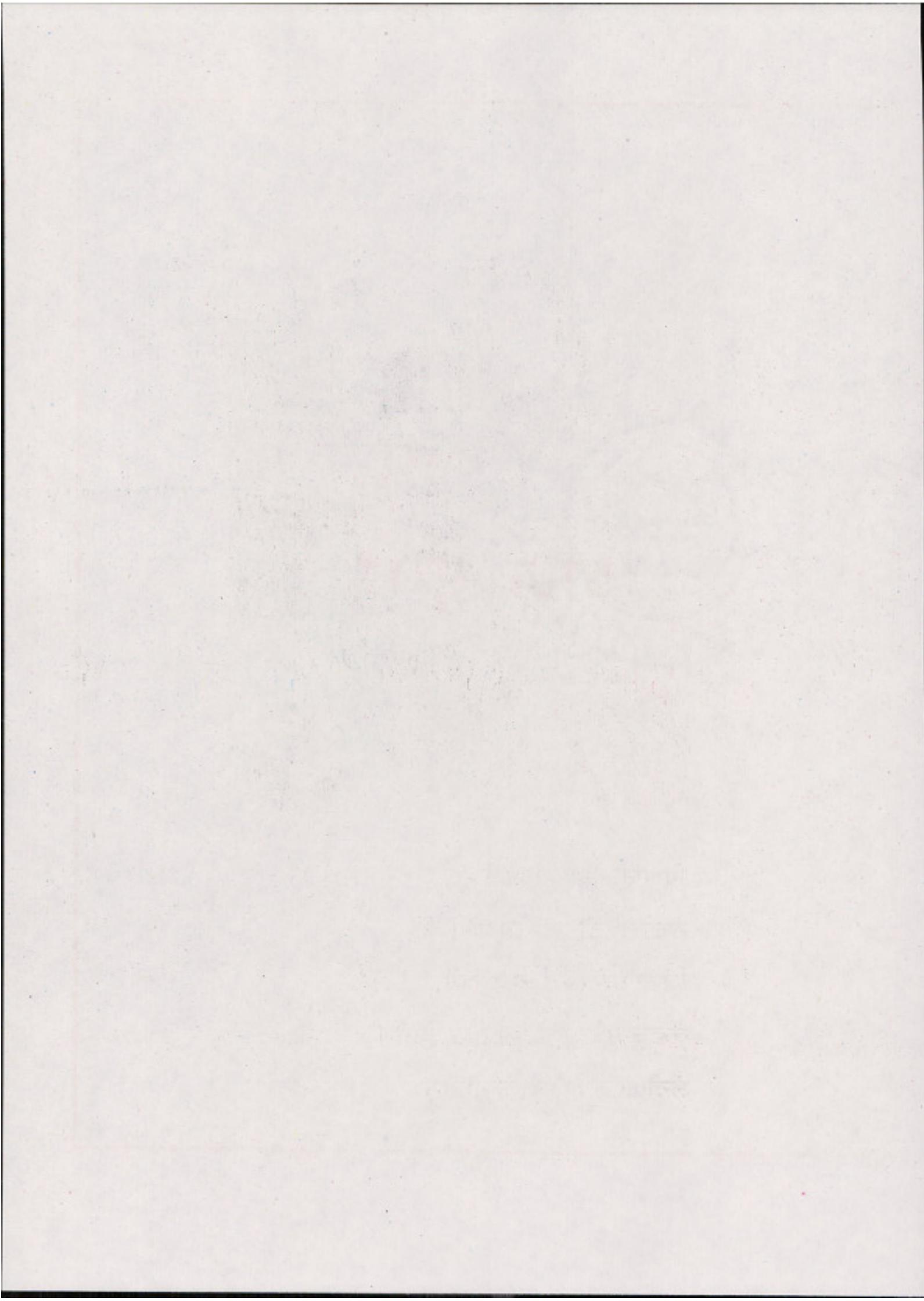
ਅੰ + ਮ੍ਰਿ + ਤ + ਸ + ਰ =

..... + + + + + = ਟ੍ਰਾਂਜ਼ਿਸਟਰ

3. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

1. ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੈ। (ਜਲੰਧਰ/ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)
2. ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਖੇਡਦੇ ਹਾਂ। (ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ/ਸਵੇਰ)
3. ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਘਾਹ ਉੱਤੇ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਤੇਲ/ਤ੍ਰੇਲ)
4. ਆਟਾ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਹੈ। (ਪੇਟੀ/ਡੁੱਮ)

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਪਾਠ-1

ਮੇਰੀ ਮਾਂ

ਪਿਆਰੀ-ਪਿਆਰੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ,
ਠੰਢੀ-ਮਿੱਠੀ ਇਸ ਦੀ ਛਾਂ।
ਕਿੰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਲਾਡ ਲਡਾਉਂਦੀ,
ਕੁੱਛੜ ਚੁੱਕ-ਚੁੱਕ ਖੂਬ ਖਿਡਾਉਂਦੀ।
ਲੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੁਆਉਂਦੀ ਮੈਨੂੰ,

ਗਾ-ਗਾ ਗੀਤ ਜਗਾਉਂਦੀ ਮੈਨੂੰ।
 'ਚਿੜੀ, ਕਬੂਤਰ', 'ਅਹੁ ਏ ਕਾਂ,'
 ਮੁੜ-ਮੁੜ ਦੱਸਿਆ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਨਾਂ।
 ਜਿਹੜੀ ਹੁੰਦੀ ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂ,
 ਮਾਂ ਤੋਂ ਗੂੜੀ ਹੁੰਦੀ ਨਾ।
 ਮਾਂ ਦਾ ਦੇਣ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਚੁਕਾਵਾਂ ?
 ਹਰ ਪਲ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਝੁਕਾਵਾਂ।
 ਦੱਸੀਆਂ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ,
 ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੱਲਾਂ।
 ਹਰ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਉੱਚਾ,
 'ਮਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਜਿਉਂ ਡਾਢਾ ਸੁੱਚਾ।

ਪਾਠ - ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

(ੳ) ਪਿਆਰੀ-ਪਿਆਰੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ,

(ਅ) ਲੋਰੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਸੁਆਉਂਦੀ ਮੈਨੂੰ,

(ੲ) ਮਾਂ ਦਾ ਦੇਣ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਚੁਕਾਵਾਂ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਕਿੰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਲਡਾਉਂਦੀ।
(ਅ) ਜਿਹੜੀ ਹੁੰਦੀ ਦੀ ਛਾਂ।
(ੲ) ਹਰ ਪਲ ਆਪਣਾ ਝੁਕਾਵਾਂ
(ਸ) ਦੱਸੀਆਂ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ।
(ਹ) 'ਮਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਜਿਉਂ ਡਾਢਾ ।
(ਰੁੱਖ, ਸੁੱਚਾ, ਚੰਗੀਆਂ, ਸੀਸ, ਲਾਡ)

3. ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :

ਚਿੜੀ : ਚਿੜੀਆਂ

ਮੇਰੀ :

ਲੋਰੀ :

ਚੰਗੀ :

ਜਿਹੜੀ :

ਪਿਆਰੀ :

4. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

ਪਿਆਰਾ : ਪਿਆਰੀ

ਚੰਗਾ :

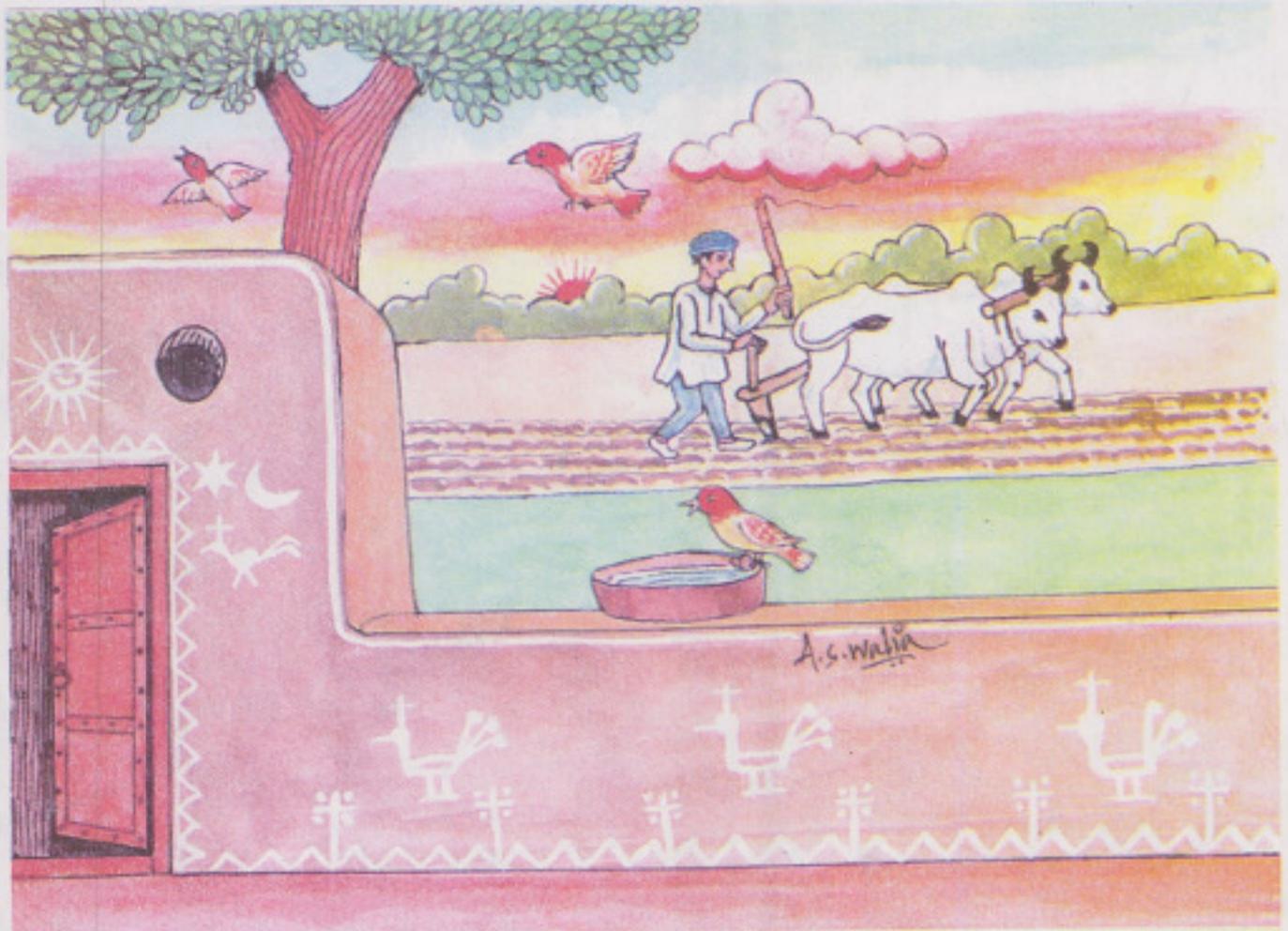
ਉੱਚਾ :

ਸੁੱਚਾ :

5. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਕੰਨਾ (੮) ਮਾਤਰਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਜਾਗੋ ! ਜਾਗੋ ! ਹੋਇਆ ਸਵੇਰਾ

ਜਾਗੋ ! ਜਾਗੋ ! ਹੋਇਆ ਸਵੇਰਾ,
ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਮਿਟਿਆ ਨੇਰਾ ।

ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀ ਜਾਗੇ,
ਰੋਣਕ ਹੋਈ ਲਾਗੇ-ਚਾਗੇ ।
ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਾ,
ਜਾਗੋ ! ਜਾਗੋ ! ਹੋਇਆ ਸਵੇਰਾ ।

ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਨੇ ਹਾਲੀ,
ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ ਪਾਲੀ।
ਚਾਨਣ ਪਾਇਆ ਹਰ ਘਰ ਫੇਰਾ,
ਜਾਗੋ ! ਜਾਗੋ ! ਹੋਇਆ ਸਵੇਰਾ।

ਠੰਢੀ-ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਪਈ ਚੱਲੇ,
ਸੁੱਤੇ ਰਹਿਣਾ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲੇ।
ਜਾਗੋ ਹੁਣ ਸੌਂ ਲਿਆ ਬਥੇਰਾ,
ਜਾਗੋ ! ਜਾਗੋ ! ਹੋਇਆ ਸਵੇਰਾ।

ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਨਾ ਜਾਗੇ,
ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ ਆਵੇ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ।
ਕੰਮ ਕਰੋ, ਨਾ ਕਰੋ ਅਵੇਰਾ,
ਜਾਗੋ ! ਜਾਗੋ ! ਹੋਇਆ ਸਵੇਰਾ।

ਪਾਠ - ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

(ਅ) ਸਵੇਰ ਸਮੇਂ ਹਵਾ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

(ੳ) ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਵਿੱਚ ----- ਜਾਗੋ,
----- ਹੋਈ ਲਾਗੋ-ਚਾਗੋ।

(ਅ) ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਨੇ -----,
----- ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ ਪਾਲੀ।

(ੲ) ਜਾਗੋ! ਜਾਗੋ! ਹੋਇਆ -----,
----- ਚੜ੍ਹਿਆ ਮਿਟਿਆ ਨ੍ਹੇਰਾ।

(ਪਸ਼ੂਆਂ, ਸੂਰਜ, ਪੰਛੀ, ਹਾਲੀ, ਰੋਣਕ, ਸਵੇਰਾ)

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਬਣਾਓ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਸਵੇਰਾ	ਚੁਫੇਰਾ
ਲਾਗੋ	ਨ੍ਹੇਰਾ
ਹਾਲੀ	ਚਾਗੋ
ਚਾਰ	ਪਾਲੀ

4. ਸੁੰਦਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :

ਜਾਗੋ ਹੁਣ ਸੌਂ ਲਿਆ ਬਥੇਰਾ,

ਜਾਗੋ! ਜਾਗੋ! ਹੋਇਆ ਸਵੇਰਾ।

5. ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ (-) ਅੰਕੜ ਅਤੇ = (ਦੁਲੈਂਕੜ) ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ।

ਮਨ ਦਾ ਡਰ

ਰਾਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ।

ਬਾਲਕ ਮੋਹਨਦਾਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਬਾਹਰ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ।

ਹਵਾ ਨਾਲ ਕਮਰੇ ਦੀ ਲਾਲਟੈਣ ਬੁਝ ਗਈ।

ਮੋਹਨਦਾਸ ਨੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਦੇਖਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਚਮਕਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ ਕੋਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਮੋਹਨਦਾਸ ਨੇ ਡਰ ਕੇ ਚੀਕ ਮਾਰੀ, “ਭੂਤ-ਭੂਤ!” ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ।

ਮੋਹਨਦਾਸ ਨੂੰ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦੀ ਨੌਕਰਾਣੀ ਰੰਭਾ ਮਿਲ ਗਈ।

ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮੋਹਨ! ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਤੂੰ ਭੱਜ ਕਿਉਂ ਰਿਹਾ ਏਂ?”

“ਰੰਭਾ ਮਾਈ!----- ਭੂਤ”, ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

ਰੰਭਾ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ, “ਮੋਹਨ! ਚੱਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰ।”

ਦੋਵੇਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ।

ਰੰਭਾ ਨੇ ਲਾਲਟੈਣ ਜਗਾਈ।

“ਮੋਹਨ! ਦਿਖਾ ਕਿੱਥੇ ਐ, ਭੂਤ?”

ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬਿੱਲੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਚਮਕਦੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਬਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਸਨ।

ਰੰਭਾ ਨੇ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉੱਥੇ ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ ਕੱਪੜੇ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜੇ ਹਿੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ। ਰੰਭਾ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ।

ਰੰਭਾ ਬੋਲੀ, “ਮੋਹਨ, ਲੈ ਭੱਜ ਗਿਐ, ਭੂਤ।”

ਮੋਹਨਦਾਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਭੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਭੂਤ ਮਨ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਬੱਚਿਓ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲਕ ਕੌਣ ਸੀ?

ਇਸ ਬਾਲਕ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਮੋਹਨਦਾਸ ਕਰਮਚੰਦ ਗਾਂਧੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਤੇਜ਼ ਹਵਾ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ?

(ਅ) ਮੋਹਨਦਾਸ ਨੂੰ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਮਿਲਿਆ ?

(ੲ) ਮੋਹਨਦਾਸ ਨੇ ਡਰ ਕੇ ਰੌਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕੀ ਕਿਹਾ ?

(ਸ) ਮੋਹਨਦਾਸ ਨੂੰ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਚਮਕਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤਾ ?

(ਹ) ਕਿਸ ਦੇ ਬਚਪਨ ਦਾ ਨਾਂ ਮੋਹਨਦਾਸ ਸੀ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

(ੳ) ----- ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ।

(ਅ) ਰੰਭਾ ਨੇ ----- ਜਗਾਈ।

(ੲ) ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ----- ਬੈਠੀ ਸੀ।

(ਸ) ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ----- ਹਿੱਲ ਰਹੇ ਸਨ।

(ਹ) ----- ਮਨ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਕੱਪੜੇ, ਭੂਤ, ਲਾਲਟੈਣ, ਬਿੱਲੀ, ਰੰਭਾ)

3. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਠੀਕ (✓) ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ (×) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :

(ੳ) ਬਾਲਕ ਮੋਹਨਦਾਸ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਸੀ।

(ਅ) ਹਵਾ ਨਾਲ਼ ਕਮਰੇ ਦੀ ਲਾਲਟੈਣ ਬੁਝ ਗਈ।

(ੲ) ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬਿੱਲੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

(ਸ) ਖਿੜਕੀ ਕੋਲ਼ ਡੋਰ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

(ਹ) ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਭੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

4. ਪੜ੍ਹੋ ਅਤੇ ਸਮਝੋ :

ਕਮਰਾ : ਕਮਰੇ

ਹਨੇਰਾ :

ਕੱਪੜਾ :

ਬਰਾਂਡਾ :

ਨੌਕਰਾਣੀ : ਨੌਕਰਾਣੀਆਂ

ਖਿੜਕੀ :

ਬਿੱਲੀ :

5. ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ (-) ਲਾਂ ਮਾਤਰਾ ਵਾਲ਼ੇ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ।

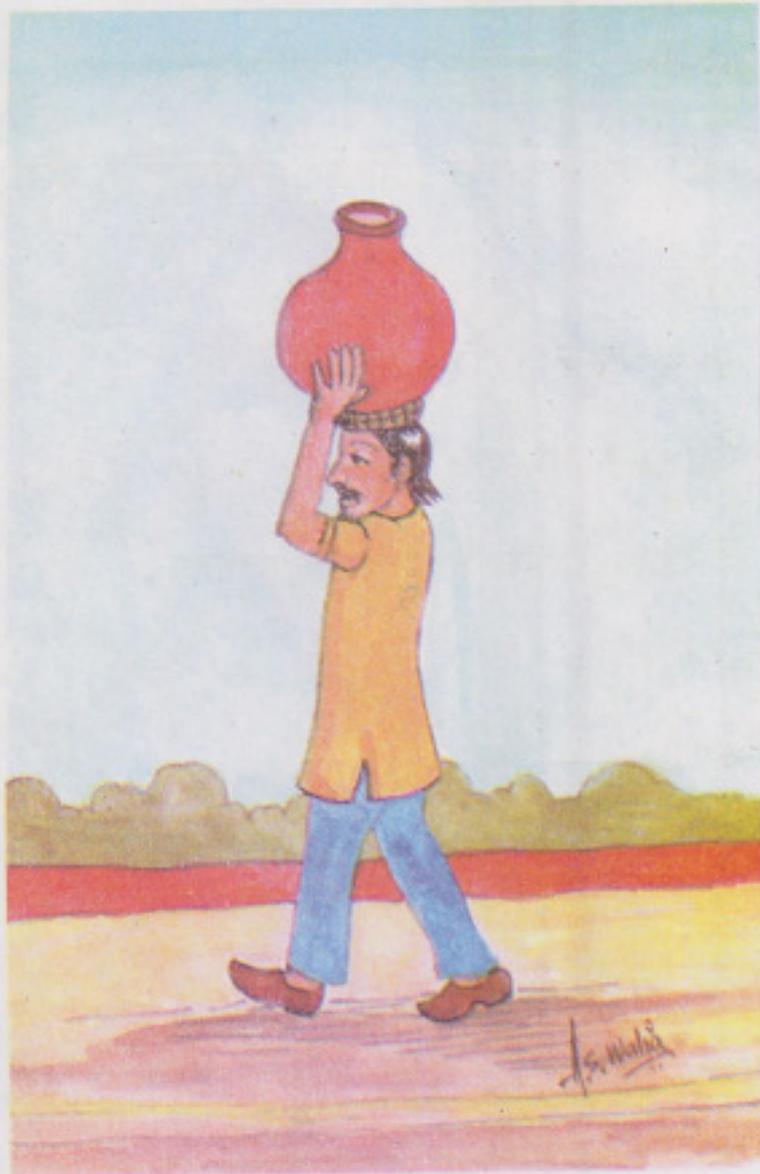
6. ਸੋਹਣਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :

ਭੂਤ ਮਨ ਦਾ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

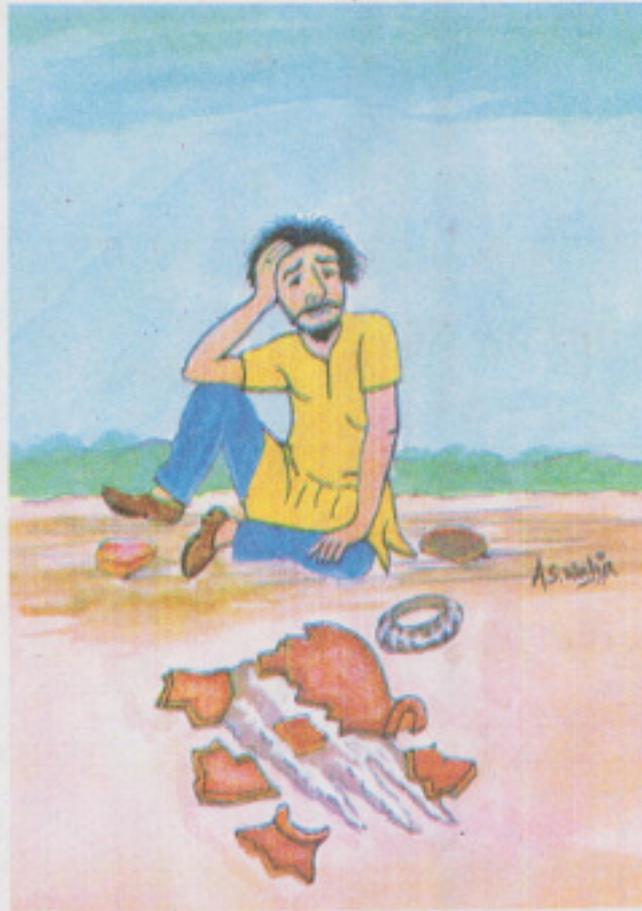

ਇੱਕ ਸੀ ਸ਼ੇਖਚਿਲੀ

ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ੇਖਚਿਲੀ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕੋਲ ਇੱਕ ਘੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਈਆ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਘੜਾ ਚੁੱਕ ਦੇਵੇ। ਸ਼ੇਖਚਿਲੀ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ੇਖਚਿਲੀ ਘੜੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਰੁਪਈਆ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੈਂ ਮੁਰਗੀ ਖਰੀਦਾਂਗਾ।”

ਜਦ ਉਹ ਮੁਰਗੀ ਚੂਚੇ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਇੱਕ ਬੱਕਰੀ ਲਵਾਂਗਾ।
 ਫਿਰ ਉਹ ਬੱਕਰੀ ਮੇਮਣੇ ਦੇਵੇਗੀ।
 ਉਹਨਾਂ ਮੇਮਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਇੱਕ ਗਊ ਲਵਾਂਗਾ।
 ਫਿਰ ਉਹ ਗਊ ਵੱਛੇ-ਵੱਛੀਆਂ ਦੇਵੇਗੀ।
 ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਇੱਕ ਮੱਝ ਖਰੀਦਾਂਗਾ।
 ਉਹ ਮੱਝ ਕੱਟੇ-ਕੱਟੀਆਂ ਦੇਵੇਗੀ।
 ਫਿਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਇੱਕ ਘੋੜੀ ਲਵਾਂਗਾ।
 ਉਹ ਘੋੜੀ ਵੀ ਵਛੇਰੇ-ਵਛੇਰੀਆਂ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਿਆਹ
 ਕਰਵਾਵਾਂਗਾ।
 ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਵੇਗੀ।
 ਮੇਰੇ ਘਰ ਬੱਚੇ ਹੋਣਗੇ। ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਧੇਗਾ।
 ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਇੱਕ ਬੈਠਕ ਬਣਵਾਵਾਂਗਾ।
 ਮੈਂ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੋਵਾਂਗਾ।
 ਏਨੇ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਲੜਕਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਵੇਗਾ।
 ਉਹ ਕਹੇਗਾ, “ਬਾਪੂ ਜੀ! ਰੋਟੀ ਖਾ ਲਓ।”
 ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝਿਆ ਹੋਵਾਂਗਾ।
 ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਬੋਲਾਂਗਾ -----
 “ਚੱਲ, ਪਰੇ ਹਟ-----।”

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਘੜਾ ਸਿਰ ਤੋਂ ਡਿਗ ਪਿਆ ਤੇ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਘੜੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਤਦ ਸ਼ੇਖਰਚਲੀ ਬੋਲਿਆ, “ਤੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕ ਘੜੇ ਲਈ ਰੋਂਦਾ ਹੈਂ----- ਦੇਖ ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਹੀ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ----- ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ?”

ਪਾਠ - ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

(ੳ) ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ੇਖਰਚਲੀ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ?

(ਅ) ਸ਼ੇਖਰਚਿਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕੀ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ?

(ੲ) ਘੜੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਿਉਂ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ?

(ਸ) ਸ਼ੇਖਰਚਿਲੀ ਨੇ ਘੜੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ?

2. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

ਆਦਮੀ : ਆਦਮੀਆਂ
ਪਤਨੀ :
ਬੱਕਰੀ :
ਵਛੇਰੀ :
ਕੱਟੀ :

3. ਮੁਰਗਾ : ਮੁਰਗੀ

ਬੱਕਰੀ :
ਵੱਛੀ :
ਲੜਕੀ :
ਘੋੜੀ :

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਬਣਾਓ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਮੁਰਗੀ

ਬੱਕਰੀ

ਗਊ

ਮੱਝ

ਘੋੜੀ

ਵਛੇਰੇ-ਵਛੇਰੀਆਂ

ਕੱਟੇ-ਕੱਟੀਆਂ

ਚੂਚੇ

ਮੇਮਣੇ

ਵੱਛੇ-ਵੱਛੀਆਂ

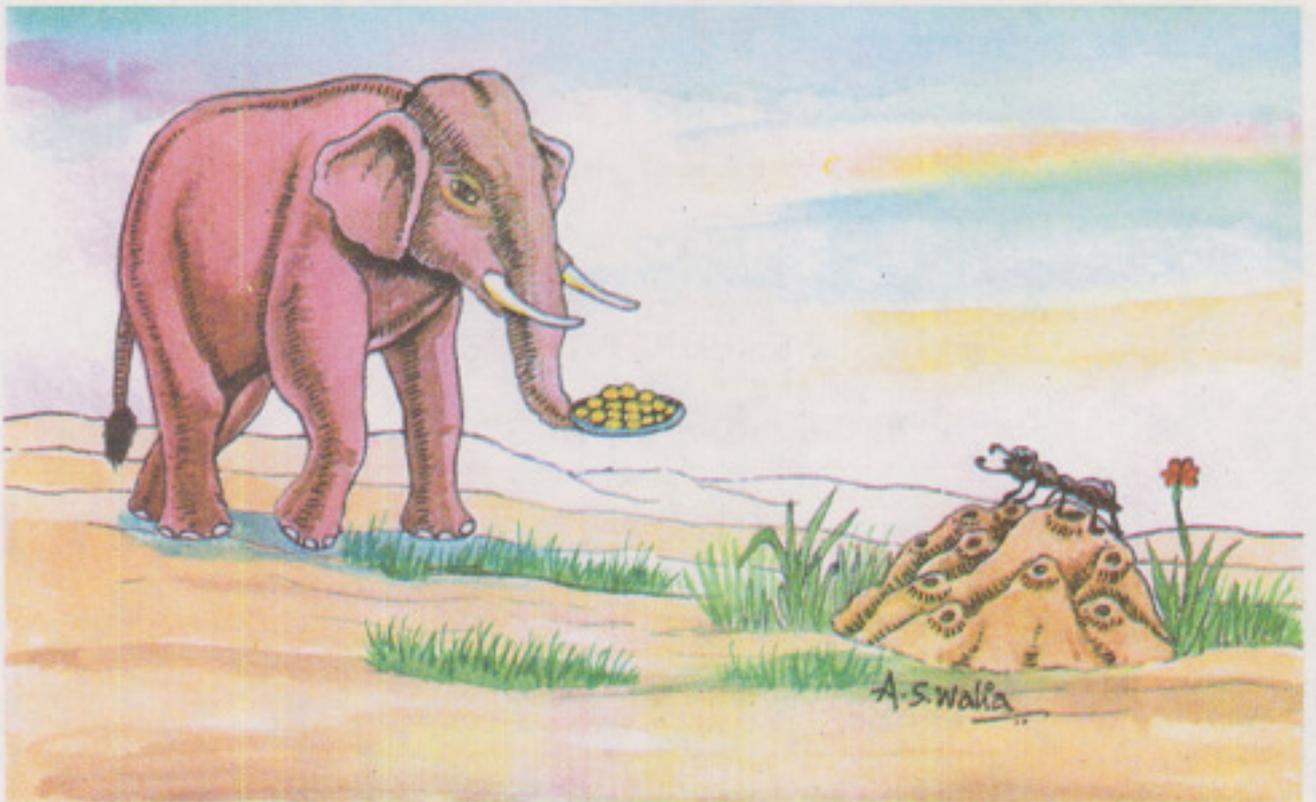
5. ਸਿਹਾਰੀ (f) ਅਤੇ ਬਿਹਾਰੀ (i) ਵਾਲੇ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਸ਼ੇਖਰਚਿਲੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ
ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਤੋਂ ਸੁਣੋ।

ਪਾਠ-5

ਕੀੜੀ ਤੇ ਹਾਥੀ

ਕੀੜੀ ਦੇ ਘਰ
ਹਾਥੀ ਆਇਆ,
ਲੱਛੂਆਂ ਦਾ ਭਰ
ਬਾਲ ਲਿਆਇਆ।

ਪੀਲੇ-ਪੀਲੇ
ਲੱਛੂ ਮਿੱਠੇ,
ਐਨਕ ਲਾ ਕੇ
ਕੀੜੀ ਡਿੱਠੇ।

ਥਾਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ
ਕੀੜੀ ਨੱਸੀ,
ਕੀੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ
ਗੱਲ ਜਾ ਦੱਸੀ।

ਕੀੜੀਆਂ ਰਲ ਕੇ
ਖਾਧੇ ਲੱਡੂ,
ਤੱਕਦੇ ਰਹਿ ਗਏ
ਬੈਠੇ ਡੱਡੂ।

ਲੱਡੂ ਖਾ ਕੇ
ਥਾਲੀ ਮੋੜੀ,
ਕੀੜੀ ਨੇ ਇੱਕ
ਕਵਿਤਾ ਜੋੜੀ।

“ਘਰ ਅਸਾਡੇ
ਜਦ ਵੀ ਆਓ,
ਮਿੱਠੇ-ਮਿੱਠੇ
ਲੱਡੂ ਲਿਆਓ।”

ਕਵਿਤਾ ਸੁਣ ਕੇ
ਹਾਥੀ ਹੱਸੇ,
ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ
ਕੀੜੀ ਨੱਸੇ।

ਹਾਥੀ ਸੁੰਡ
ਹਿਲਾਈ ਜਾਏ,
ਕੀੜੀ ਗਿੱਧਾ
ਪਾਈ ਜਾਏ।

ਪਾਠ - ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

(ੳ) ਕੀੜੀ ਦੇ ਘਰ,

----- |

ਲੱਡੂਆਂ ਦਾ ਭਰ,

----- |

(ਅ) ਕੀੜੀਆਂ ਰਲ ਕੇ,

----- |

ਤੱਕਦੇ ਰਹਿ ਗਏ,

----- |

(ੲ) ਹਾਥੀ ਸੁੰਡ,

----- |

ਕੀੜੀ ਗਿੱਧਾ,

----- |

2. ਸੁੰਦਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :

“ਘਰ ਅਸਾਡੇ ਜਦ ਵੀ ਆਓ,
ਮਿੱਠੇ-ਮਿੱਠੇ ਲੱਭੂ ਲਿਆਓ।”

----- |

3. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ (-) ਲਾਂ ਅਤੇ = (ਦੁਲਾਵਾਂ) ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ।

ਚਿੜੀ ਤੇ ਪਿੱਪਲ

ਇੱਕ ਸੀ ਚਿੜੀ। ਚਿੜੀ ਨੂੰ ਬੜੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਲੱਭਣ ਲੱਗੀ। ਲੱਭਦਿਆਂ-ਲੱਭਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਾਣਾ ਲੱਭ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਿੱਪਲ ਦੇ ਰੁੱਖ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦਾਣਾ ਖਾਣ ਲੱਗੀ। ਦਾਣਾ ਪਿੱਪਲ ਦੀ ਖੁੱਡ ਵਿੱਚ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਚਿੜੀ ਨੇ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਪਿੱਪਲਾ-ਪਿੱਪਲਾ, ਦਾਣਾ ਦੇ।' ਪਿੱਪਲ ਬੋਲਿਆ, "ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।"

ਪਿੱਪਲ ਦਾਣਾ ਦੇਵੇ ਨਾ,

ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ ?

ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਮਰੇ ?

ਚਿੜੀ ਅੱਗ ਕੋਲ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਅੱਗ-ਅੱਗ, ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇ।' ਅੱਗ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਾੜਦੀ।"

ਅੱਗ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਸਾੜੇ ਨਾ,

ਪਿੱਪਲ ਦਾਣਾ ਦੇਵੇ ਨਾ,

ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ ?

ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਮਰੇ ?

ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਰ ਕਰੇ।

ਹੁਣ ਚਿੜੀ ਪਾਣੀ ਕੋਲ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ, ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦੇ।' ਪਾਣੀ ਕਹਿੰਦਾ, "ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬੁਝਾਉਂਦਾ।"

ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਵੇ ਨਾ,

ਅੱਗ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਸਾੜੇ ਨਾ,

ਪਿੱਪਲ ਦਾਣਾ ਦੇਵੇ ਨਾ,

ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ ?

ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਮਰੇ ?

ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਰ ਕਰੇ।

ਚਿੜੀ ਫਿਰ ਹਾਥੀ ਕੋਲ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਹਾਥੀ-ਹਾਥੀ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪੀ ਜਾ।' ਹਾਥੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦਾ।"

ਹਾਥੀ ਪਾਣੀ ਪੀਵੇ ਨਾ,

ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਵੇ ਨਾ,

ਅੱਗ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਸਾੜੇ ਨਾ,

ਪਿੱਪਲ ਦਾਣਾ ਦੇਵੇ ਨਾ,

ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ ?

ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਮਰੇ ?

ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਰ ਕਰੇ ।

ਫਿਰ ਚਿੜੀ ਰੱਸੇ ਕੋਲ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਰੱਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਰੱਸਿਆ-ਰੱਸਿਆ, ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇ ।
ਰੱਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ।"

ਰੱਸਾ ਹਾਥੀ ਬੰਨ੍ਹੇ ਨਾ,

ਹਾਥੀ ਪਾਣੀ ਪੀਵੇ ਨਾ,

ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਵੇ ਨਾ,

ਅੱਗ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਸਾੜੇ ਨਾ,

ਪਿੱਪਲ ਦਾਣਾ ਦੇਵੇ ਨਾ,

ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ ?

ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਮਰੇ ?

ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਰ ਕਰੇ ।

ਫਿਰ ਚਿੜੀ ਚੂਹੇ ਕੋਲ ਗਈ । ਉਸ ਨੇ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਚੂਹੇ-ਚੂਹੇ, ਰੱਸੇ ਨੂੰ ਕੁਤਰ ਦੇ ।' ਚੂਹੇ
ਕਹਿੰਦਾ, "ਮੈਂ ਰੱਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੁਤਰਦਾ ।"

ਚੂਹਾ ਰੱਸਾ ਕੁਤਰੇ ਨਾ,

ਰੱਸਾ ਹਾਥੀ ਬੰਨ੍ਹੇ ਨਾ,

ਹਾਥੀ ਪਾਣੀ ਪੀਵੇ ਨਾ,

ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਵੇ ਨਾ,

ਅੱਗ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਸਾੜੇ ਨਾ,

ਪਿੱਪਲ ਦਾਣਾ ਦੇਵੇ ਨਾ,

ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ ?

ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਮਰੇ ?

ਨਹੀਂ, ਆਪਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਰ ਕਰੇ ।

ਫਿਰ ਚਿੜੀ, ਬਿੱਲੀ ਕੋਲ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਿੱਲੀਏ-ਬਿੱਲੀਏ, ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾ।”
ਬਿੱਲੀ ਭੁੱਖੀ ਸੀ। ਉਹ ਮੰਨ ਗਈ।

ਬਿੱਲੀ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲੱਗੀ,
ਚੂਹਾ ਰੱਸਾ ਕੁਤਰਨ ਲੱਗਾ,
ਰੱਸਾ ਹਾਥੀ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲੱਗਾ,
ਹਾਥੀ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗਾ,
ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਲੱਗਾ,
ਅੱਗ ਪਿੱਪਲ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਲੱਗੀ,
ਪਿੱਪਲ ਨੇ ਦਾਣਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ,
ਚਿੜੀ ਨੇ ਦਾਣਾ ਖਾ ਲਿਆ,
ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਲਿਆ,
ਚਿੜੀ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਕਰਦੀ ਉੱਡ ਗਈ।

ਪਾਠ - ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਚਿੜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਲੱਭਿਆ ?

(ਅ) ਦਾਣਾ ਕਿੱਥੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ?

(ੲ) ਚਿੜੀ ਮਦਦ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਸ-ਕਿਸ ਕੋਲ ਗਈ ?

(ਸ) ਚਿੜੀ ਨੇ ਚੂਹੇ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ?

(ਹ) ਬਿੱਲੀ, ਚਿੜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂ ਮੰਨ ਗਈ ?

2. ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :

ਚਿੜੀ : ਚਿੜੀਆਂ

ਬਿੱਲੀ :

ਵਿਚਾਰੀ :

ਦਾਣਾ : ਦਾਣੇ

ਰੱਸਾ :

ਚੂਹਾ :

3. ਸੁੰਦਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :

ਚਿੜੀ ਵਿਚਾਰੀ ਕੀ ਕਰੇ,

ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਮਰੇ।

4. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

ਚਿੜਾ : ਚਿੜੀ

ਚੂਹੀ :

ਬਿੱਲਾ :

ਰੱਸੀ :

ਹਥਣੀ :

5. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ (-) ਹੋੜੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ।

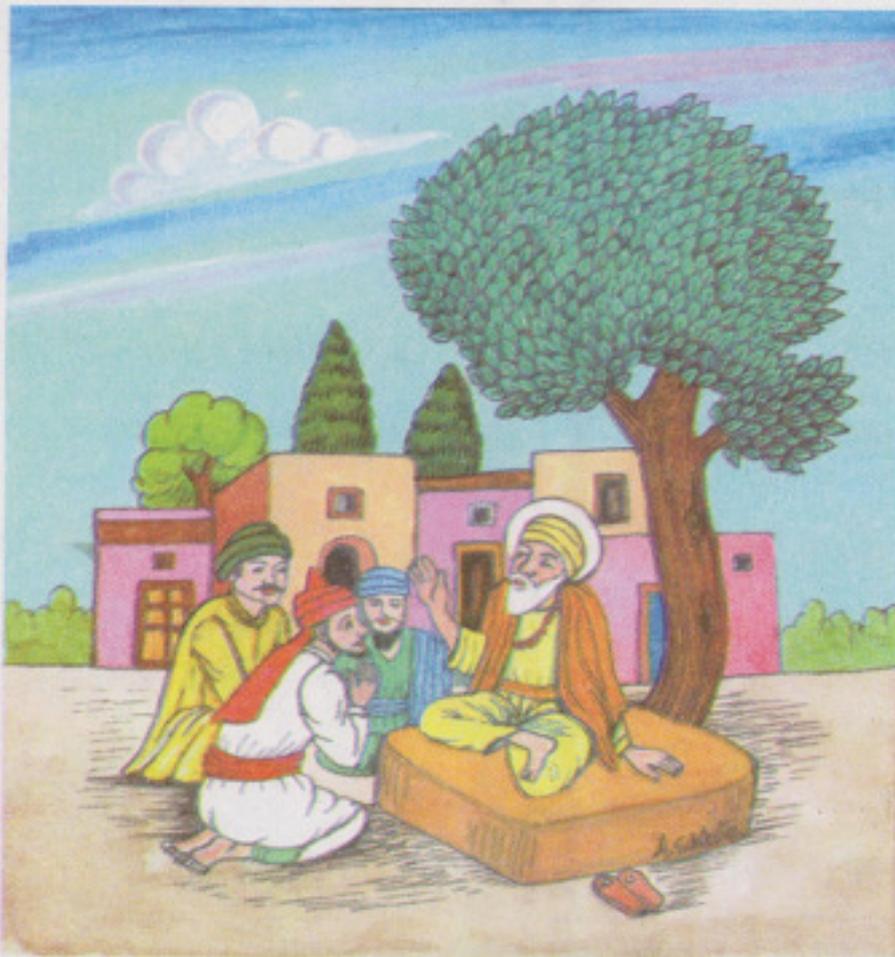
ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ।

ਭਾਈ ਲਾਲੋ

ਇੱਕ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਘੁੰਮਦੇ-ਘੁੰਮਦੇ ਸੈਦਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਗਰੀਬ ਕਿਰਤੀ ਤਰਖਾਣ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਸੀ।

ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਤਰਖਾਣੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ। ਜਿਹੜੀ ਮਿਹਨਤ-ਮਜੂਰੀ ਮਿਲਦੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪੇਟ ਪਾਲਦਾ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਡੇਰਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਰੁੱਖਾ-ਮਿੱਸਾ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ। ਉਹ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

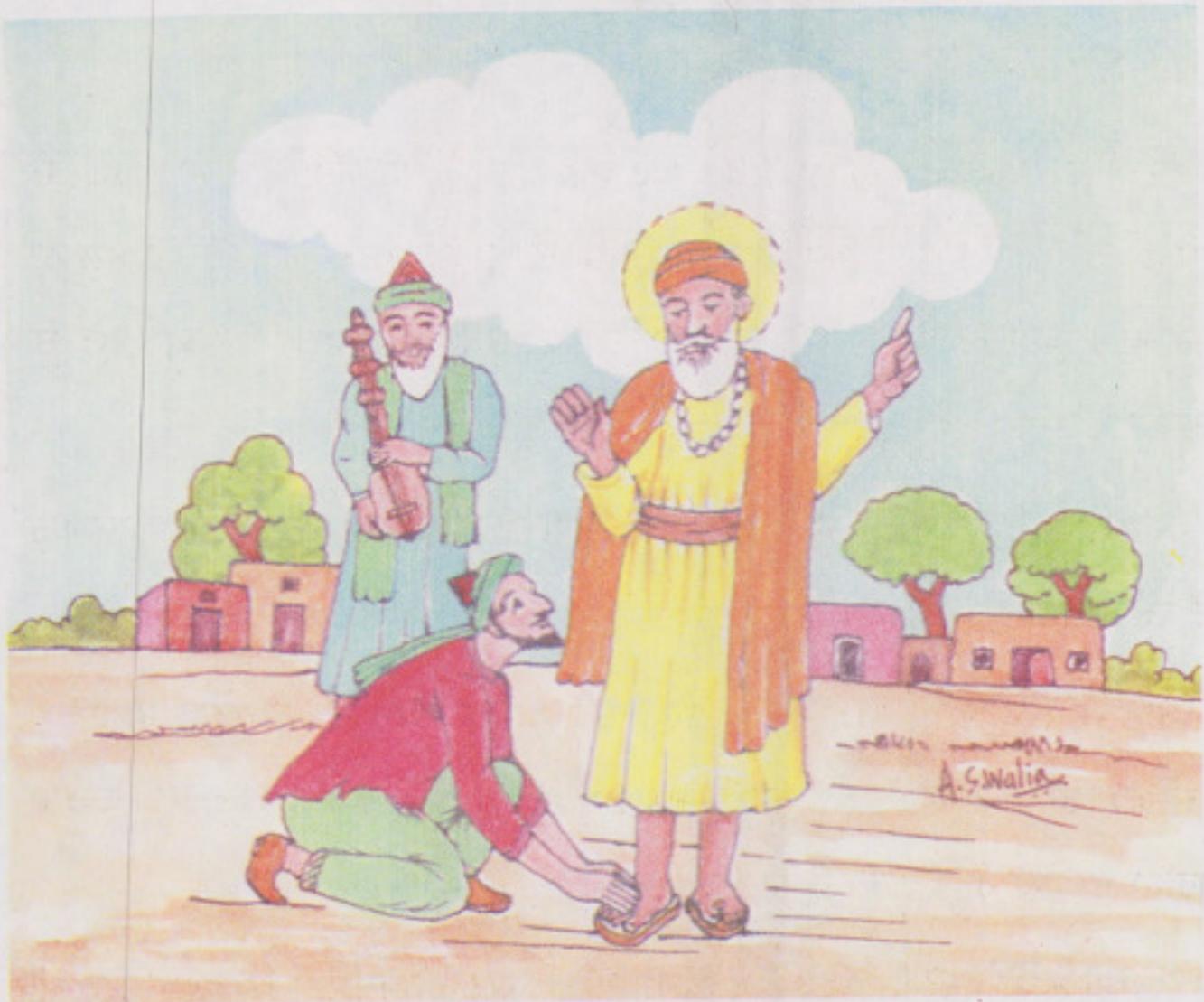
ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਯੱਗ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਯੱਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਧੂਆਂ-ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਯੱਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਏ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੁਲਾਉਣ ਉੱਤੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਛੱਤੀ-ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਛਕਦੇ ਤੇ ਲਾਲੋ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਕਿਉਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋ?”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, “ਇਹ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਦੀ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਮਾਰਦਾ ਹੈਂ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਭੰਡਾਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਇਹਨਾ ਵਿੱਚ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਭੋਜਨ ਕਿਵੇਂ ਖਾਵਾਂ?”

“ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਵਰਗਾ ਸੁਆਦ ਹੈ।”

ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਸੱਚ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨੇਕ ਆਦਮੀ ਬਣਨ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਰਹੇ ਤੇ ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਪਾਠ - ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਕੌਣ ਸੀ?

(ਅ) ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਕੌਣ ਸੀ ?

(ਬ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਾਇਆ ?

(ਸ) ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵਿੱਚ ਦੁੱਧ ਵਰਗਾ ਸੁਆਦ ਕਿਉਂ ਸੀ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

(ੳ) ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ----- ਕਰਦਾ।

(ਅ) ਉਹ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ----- ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ।

(ੲ) ਇਹ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ----- ਦੀ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(ਸ) ਭਾਈ ਲਾਲੋ ਹੱਥੀਂ ----- ਕਰਦਾ ਹੈ।

(ਹ) ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਨੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ----- ਆਦਮੀ ਬਣਨ ਦੀ ਸਹੁੰ ਖਾਧੀ।

(ਕਿਰਤ, ਨੇਕ, ਕੀਰਤਨ, ਉਪਦੇਸ਼, ਕਮਾਈ, ਮਿਹਨਤ)

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਬਣਾਓ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਸਵੇਰੇ	ਸੰਤਾਂ
ਮਿਹਨਤ	ਸ਼ਾਮ
ਰੁੱਖਾ	ਮਜ਼ੂਰੀ
ਸਾਧੂਆਂ	ਪਦਾਰਥ
ਛੱਤੀ	ਮਿੱਸਾ

4. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

ਲੋਕ : ਲੋਕਾਂ

ਪਰਿਵਾਰ :

ਪਿੰਡ :

ਚਰਨ :

5. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾਸਿਕੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਿੰਦੀ (·) ਅਤੇ ਟਿੱਪੀ (ˆ) ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ।

ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ/ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਸੁਣੋ।

ਪਾਠ - 8
ਬੱਦਲ

ਆ ਗਏ ਬੱਦਲ, ਆ ਗਏ ਬੱਦਲ
ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨੀਂ ਛਾ ਗਏ ਬੱਦਲ ।
ਅਹੁ ਦੇਖੋ ਕਿੰਵ ਭੱਜਦੇ ਬੱਦਲ
ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਗਲ ਲੱਗਦੇ ਬੱਦਲ ।

ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਟਕਰਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ
ਬਿਜਲੀ ਕਿਤੇ ਗਿਰਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ।

ਗੜ-ਗੜ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ
ਬਾਗੀ ਮੋਰ ਨਚਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ।

ਭੂਰੇ, ਚਿੱਟੇ, ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ
ਇਹ ਤਾਂ ਵਰਖਾ ਵਾਲੇ ਬੱਦਲ।

ਕੁਝ ਹਲਕੇ, ਕੁਝ ਭਾਰੇ ਬੱਦਲ
ਲੱਗਦੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰੇ ਬੱਦਲ।

ਛਮ-ਛਮ ਕਰਦੇ ਵਰ੍ਹਦੇ ਬੱਦਲ
ਛੱਪੜ-ਟੋਭੇ ਭਰਦੇ ਬੱਦਲ।

ਗਰਮੀ ਦੂਰ ਭਜਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ
ਥਾਂ-ਥਾਂ ਠੰਢ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ।

ਹਰ ਇੱਕ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ
ਸਭ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਬੱਦਲ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

(ਅ) ਬੱਦਲ ਆਉਣ ਨਾਲ ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਨੱਚਦਾ ਹੈ ?

(ੲ) ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਵਰ੍ਹਨ ਨਾਲ ਕੀ-ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

(ੳ) ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ----- ਬੱਦਲ

ਬਿਜਲੀ ਕਿਤੇ ----- ਬੱਦਲ।

(ਅ) ਗੜ-ਗੜ ਸ਼ੋਰ ----- ਬੱਦਲ

ਬਾਗੀ ਮੋਰ ----- ਬੱਦਲ।

(ੲ) ਛਮ-ਛਮ ਕਰਦੇ ----- ਬੱਦਲ

ਛੱਪੜ-ਟੋਭੇ ----- ਬੱਦਲ।

(ਭਰਦੇ, ਵਰ੍ਹਦੇ, ਗਿਰਾਉਂਦੇ, ਟਕਰਾਉਂਦੇ, ਨਚਾਉਂਦੇ, ਮਚਾਉਂਦੇ)

3. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਹਰਾਅ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ : ਗੜ - ਗੜ

4. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਅੱਖਰ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

5. ਸੁੰਦਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :

ਗਰਮੀ ਦੂਰ ਭਜਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ

ਥਾਂ-ਥਾਂ ਠੰਢ ਵਰਤਾਉਂਦੇ ਬੱਦਲ।

ਨਿੰਮ

ਮੈਂ ਨਿੰਮ ਹਾਂ। ਕਈ ਮੈਨੂੰ ਨਿੰਬ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਹਰ ਥਾਂ ਮਿਲਦੀ ਹਾਂ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰਾ ਦਰਖਤ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਛਾਂ ਬਹੁਤ ਸੰਘਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਮੇਰੀ ਛਾਂ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਮੇਰੀ ਛਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਟਾਹਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੀਘਾਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਵੈਦ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁਣ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਦਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਬਹੁਤ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪੱਤੇ ਸੁਕਾ ਕੇ ਟੁੰਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਰਮ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀੜਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਕਣਕ ਦੇ ਢੇਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪੱਤੇ ਪਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਪੱਤੇ ਉਬਾਲ ਕੇ, ਉਸ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਨੂੰ ਫੁੱਲ, ਫਲ ਵੀ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਫਲ ਨੂੰ ਨਿਮੋਲੀ ਜਾਂ ਨਿੰਬੋਲੀ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਮੋਲੀਆਂ ਥੋੜੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਤੇ ਕੌੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਬਣ ਤੇ ਤੇਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਦਾਤਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੰਦ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੌੜੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਫਰਨੀਚਰ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਨਿੰਮ ਦੇ ਘੋਟਣੇ ਅਤੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਸੰਦੂਕ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਵੀ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਵਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੁੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸਭ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਹਾਂ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਲੋਕ ਨਿੰਮ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

(ਅ) ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ?

(ੲ) ਨਿੰਮ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

(ਸ) ਨਿੰਮ ਦੀ ਲੱਕੜ ਤੋਂ ਕੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

(ੳ) ਨਿੰਮ ਦਾ ਦਰਖਤ ਬਹੁਤ ----- ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਨਿੰਮ ਦੀ ਦਾਤਣ ----- ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ੲ) ਨਿੰਮ ਦੀ ਛਾਂ ----- ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਸ) ਨਿੰਮ ਹਵਾ ਨੂੰ ----- ਕਰਦੀ ਹੈ।

(ਸੰਘਣੀ, ਵੱਡਾ, ਸੁੱਧ, ਕੌੜੀ)

3. ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :

ਦਰਖਤ : ਦਰਖਤਾਂ

ਫਲ :

ਟੁੰਕ :

ਪਿੰਡ :

ਖੇਤ :

ਕੁੜੀ : ਕੁੜੀਆਂ

ਦਵਾਈ :

ਨਿਮੋਲੀ :

ਕੌੜੀ :

ਮਿੱਠੀ :

4. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

ਕਮਜ਼ੋਰ : ਮਜ਼ਬੂਤ

ਅਸੁੱਧ :

ਮਿੱਠੀਆਂ :

ਛਾਂ :

ਵਿਰਲੀ :

ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਨਿੰਮ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਾਓ।

ਪਾਠ-10

ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ

ਇਹ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਲਗ-ਪਗ 200 ਘਰ ਹਨ। ਕੁਝ ਕੱਚੇ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਘਰ ਪੱਕੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਪੱਕੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕਿਸਾਨ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ ਉੱਠਦਾ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕਣਕ, ਛੋਲੇ ਅਤੇ ਚਾਵਲ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਅਨਾਜ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤੀ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ

ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ ਸਿਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਲੱਕੜੀ ਤੋਂ ਪਟੜੇ, ਘੋਟਣੇ ਤੇ ਮੇਜ਼-ਕੁਰਸੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਬਾਲਟੀਆਂ, ਕਹੀਆਂ, ਖੁਰਪੇ ਤੇ ਦਾਤੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਜੁੱਤੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਰੀਆਂ ਤੇ ਖੇਸ ਬੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਤੂਤ ਦੀਆਂ ਛਿਟੀਆਂ ਦੇ ਟੋਕਰੇ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਈਆਂ ਨੇ ਮੱਝਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਦੁੱਧ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਕੂਲ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਇਕੱਠੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਮੁਫਤ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਸਪਤਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਡਾਕਖਾਨਾ ਹੈ। ਡਾਕੀਆ ਡਾਕ ਵੰਡਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ। ਸਾਫ਼, ਤਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰ ਵਰਗਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਹੈ। ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਤੇ ਫਰਿੱਜ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲ ਹਨ।

ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਮੋਟਰਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਟ੍ਰੈਕਟਰਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੱਡਾ ਤੇ ਹਲ ਤਾਂ ਹੁਣ ਕਿਸੇ-ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵਾਰ ਮੀਂਹ ਬਹੁਤ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਟੋਭਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਝਾਂ, ਗਾਂਵਾਂ ਤੇ ਭੇਡਾਂ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟੂਟੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ। ਨਲਕੇ ਤੇ ਖੂਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਗਏ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਡਾਕਟਰ ਹਨ। ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੜਕ ਪੱਕੀ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਸਿੱਧੀ ਘਰ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਗ ਅਤੇ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੰਨੇ ਚੂਪਣੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੇਲਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮੇਲੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਬਹੁਤ ਰੌਣਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਮੇਲਾ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਬੱਸ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਘਰ ਹਨ ?

(ਅ) ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

(ੲ) ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਕੀ-ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

(ਸ) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਲੋਕ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

(ਹ) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੀ-ਕੀ ਹੈ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- (ੳ) ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ -----ਹਨ।
(ਅ) ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤ-----ਹਨ।
(ੲ) ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਹੁਣ-----ਵਰਗਾ ਹੈ।
(ਸ) ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ-----ਹੈ।
(ਹ) ਖੇਤੀ-----ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
(ਕ) ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ-----ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ।
(ਖ) ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-----ਵੀ ਭਰਦਾ ਹੈ।

(ਸ਼ਹਿਰ, ਬਿਜਲੀ, ਟ੍ਰੈੱਕਟਰਾਂ, ਕਿਸਾਨ, ਮਿਹਨਤੀ, ਮੇਲਾ, ਟੂਟੀਆਂ)

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਬਣਾਓ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਖੇਤ	ਟੋਕਰੇ
ਸਕੂਲ	ਦਵਾਈਆਂ
ਡਾਕਖਾਨਾ	ਅਧਿਆਪਕ
ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ	ਡਾਕੀਆ
ਛਿਟੀਆਂ	ਫਸਲ

4. ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ :

ਮੋਚੀ	ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਜੁਲਾਹਾ	ਪਟੜੇ, ਘੋਟਣੇ ਅਤੇ ਮੇਜ਼-ਕੁਰਸੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਦਰਜੀ	ਖੁਰਪੇ ਤੇ ਦਾਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਤਰਖਾਣ	ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਨ ਵਾਲਾ
ਲੁਹਾਰ	ਜੁੱਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਘੁਮਿਆਰ	ਕੱਪੜੇ ਸਿਊਂਣ ਵਾਲਾ

5. ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :

ਦਰੀ	:	ਦਰੀਆਂ
ਕਹੀ	:	
ਦਾਤੀ	:	
ਜੁੱਤੀ	:	
ਕੁਰਸੀ	:	
ਬਾਲਟੀ	:	

6. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

ਮੁੰਡੇ	:	ਕੁੜੀਆਂ
ਅਧਿਆਪਕ	:	
ਪਿਤਾ	:	

7. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਲਾਂ (-) ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਅਲੱਗ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ।

8. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖੋ :

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ

ਟ੍ਰੈਕਟਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਪੜ੍ਹ

9. ਸੁੰਦਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :

ਮੇਰੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਡਾਕਟਰ ਹਨ ।

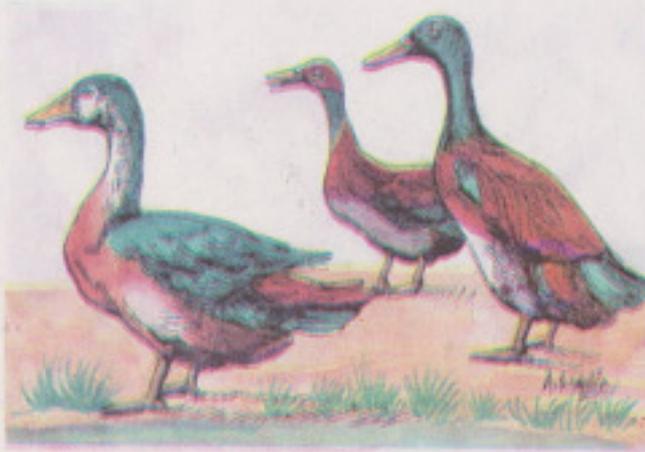
ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਪੰਛੀ

ਚਿੜੀਆਂ ਤੇ ਗੁਟਾਰਾਂ,
ਰਲ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ।

ਬਤਕਾਂ ਤਲਾਅ ਦੇ ਵਿੱਚ,
ਵੇਖੋ ਨ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ।

ਕਾਂਵਾਂ 'ਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ,
ਕਾਂਵਾਂ-ਰੋਲੀ ਪਾਈ ਏ।

ਕੋਇਲ ਨੇ ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ,
ਕੂਕ ਲਾਈ ਏ।

ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ,
ਮੋਰਾਂ ਪੈਲ ਪਾਈ ਏ।

ਤੋਤਿਆਂ ਦੀ ਡਾਰ,
ਅੰਬੀਆਂ 'ਤੇ ਆਈ ਏ।

ਸੋਹਣਿਆਂ ਕਬੂਤਰਾਂ,
ਉਡਾਰੀ ਲਾਈ ਏ।

ਇੱਲਾਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਖੰਡ,
ਮਾਰ ਕੇ ਉਡਾਰੀਆਂ।

ਗਿਰਝਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ,
ਲਾਉਣ ਤਾਰੀਆਂ।

ਉੱਲੂ ਬੈਠਾ ਖੋੜ ਵਿੱਚ,
ਖੰਭ ਝਾੜਦਾ।

ਚੱਕੀਰਾਹਾ ਚੁੰਝ ਨਾਲ,
ਕੀੜੇ ਭਾਲਦਾ।

ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ,
ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਟੋਲਦੀ।

ਘੁੱਗੀ ਬੈਠੀ ਦੂਰ,
'ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ' ਬੋਲਦੀ।

ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸਾਡਾ,
ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਜਦਾ।

ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ,
ਜੱਗ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਅੰਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਿਹੜੇ ਪੰਛੀ ਆਏ ਹਨ?

(ਅ) ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੋਰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ?

(ੲ) ਉੱਲੂ ਖੋੜ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ?

(ਸ) ਚੱਕੀਰਾਹਾ ਆਪਣੀ ਚੁੰਝ ਨਾਲ ਕੀ ਭਾਲਦਾ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

ੳ) ਕੋਇਲ ਨੇ ਮਿੱਠੀ ਜਿਹੀ,

----- |

ਅ) ਸੋਹਣੇ ਕਬੂਤਰਾਂ ਨੇ,

----- |

ੲ) ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ,

----- |

3. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਠੀਕ (✓) ਜਾਂ ਗਲਤ (×) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :

ੳ) ਕੋਇਲ ਕੂਕਦੀ ਹੈ।

ਅ) ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੋਤੇ ਪੈਲ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ੲ) ਕਾਂ ਮੋਤੀ ਟੋਲਦੇ ਹਨ।

ਸ) ਸੋਹਣੇ ਕਬੂਤਰ ਉਡਾਰੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਹ) ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਜੱਗ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਕ) ਕਾਂ ਰਲ਼ ਕੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

4. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

ਚਿੜੀ : ਚਿੜੀਆਂ

ਅੰਬੀ :

ਮੋਤੀ :

ਪੰਛੀ :

ਉਡਾਰੀ :

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ, ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਅੱਬੂ ਦੀਆਂ ਕੁਕੜੀਆਂ

ਅੱਬੂ ਨੇ ਦੋ ਕੁਕੜੀਆਂ ਖਰੀਦੀਆਂ। ਇੱਕ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਂਡੇ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਆਂਡੇ ਵੇਚ ਕੇ ਪੈਸੇ ਵੱਟਾਂਗਾ। ਫਿਰ ਹੋਰ ਕੁਕੜੀਆਂ ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ।

ਅੱਬੂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਚੋਗਾ ਖਿਲਾਰਿਆ। ਕੁਕੜੀਆਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਚੋਗੇ ਵੱਲ ਗਈਆਂ। ਫਿਰ ਉਹ ਚੋਗਾ ਚੁਗਣ ਲੱਗੀਆਂ।

ਅੱਬੂ ਨੂੰ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਚੋਗਾ ਚੁਗਦੀਆਂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਕੜੀਆਂ ਦਾ ਕੁੜ-ਕੁੜ ਕਰਨਾ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ। 'ਕੁਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਸ ਵੀ ਲੱਗੀ ਹੋਣੀ ਏ', ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਅੱਬੂ ਉੱਠਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਕੋਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਾ ਕੇ ਖੁੱਡੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ ਅੱਬੂ ਨੇ ਕੁਕੜੀਆਂ ਦੇ ਖੁੱਡੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਅੱਬੂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਅੱਜ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਖੁੱਡੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਜੀਅ ਲੱਗਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਅੱਜ ਅੱਬੂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਵੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੰਝ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੁਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁੱਡੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਕੜੀਆਂ ਦੇ ਫੜਫੜਾਉਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਦੋਵੇਂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੰਭ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

ਕਿਉਂ ਲੜੀਆਂ ਉਹ ?

ਅੱਬੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਭਾਂਡਾ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਜੇ ਕੁਕੜੀਆਂ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦੀਆਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਚਿੱਟੀ ਕੁਕੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੀਵਾਂਗੀ, ਪਾਣੀ।” ਕਾਲੀ ਕੁਕੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਚੁੰਝੋ-ਚੁੰਝੀ ਲੜਨ ਲੱਗੀਆਂ।

ਅੱਬੂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ, ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲੜਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਲੜਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ।

ਰਾਤ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਅੱਬੂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁੱਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਹੀ ਖੁੱਡੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਅੱਡ-ਅੱਡ ਖੁੱਡਿਆਂ ਵਿੱਚ। ਅੱਬੂ ਨੂੰ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੁੜ ਲੜ ਨਾ ਪੈਣ।

ਅੱਬੂ ਰਾਤ ਭਰ ਕੁਕੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੁੱਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਨ। ਅੱਬੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜ-ਕੁੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣੀ। ਚੋਗਾ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਖੁੱਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਕੀ ? ਕੁਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਭੁੱਖ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਦੀ। ਅੱਬੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਿਆਂ ਵੀ ਨਾ ਵੇਖਿਆ।

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਂਡੇ ਕੀ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਅੱਬੂ ਨੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਅੱਬੂ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਖੁੱਡੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਬੂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੁੜ-ਕੁੜ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਚੋਗਾ ਵੀ ਚੁਗਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਪੀਤਾ। ਉਹ ਰਾਜ਼ੀ ਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਕੀ ਇਹ ਕੁਕੜੀਆਂ ਕਦੇ ਲੜੀਆਂ ਵੀ ਸਨ ? ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ।

ਉਹ ਮੁੜ ਕਦੇ ਨਾ ਲੜੀਆਂ। ਉਹ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀਆਂ, ਖੁੱਡੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਵੀ।

“ਇਹ ਕੀ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ?” ਅੱਬੂ ਸੋਚਦਾ। ਫਿਰ ਆਪ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ, “ਕਾਹਨੂੰ ਲੜਨਾ ਸੀ ਅਸੀਂ,” ਕੁਕੜੀਆਂ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਉਹ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਕੁਕੜੀਆਂ ਮੁੜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲੜੀਆਂ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਅੱਬੂ ਨੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁਕੜੀਆਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ?

(ਅ) ਅੱਬੂ ਨੂੰ ਕੁਕੜੀਆਂ ਦਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ?

(ੲ) ਅੱਬੂ ਨੇ ਕੁਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ?

2. ਪੜ੍ਹੋ ਤੇ ਸਮਝੋ :

ਚਿੱਟਾ : ਕਾਲਾ

ਦਿਨ : ਰਾਤ

ਸੰਝ : ਸਵੇਰ

ਛੋਟਾ : ਵੱਡਾ

ਜ਼ਖਮੀ : ਰਾਜੀ

ਲੜਾਈ : ਪਿਆਰ

3. ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :

ਖੁੱਡਾ : ਖੁੱਡੇ

ਆਂਡਾ :

ਭਾਂਡਾ : ਚੱਨ

ਵਿਹੜਾ :

ਚੰਗਾ :

ਕੁਕੜੀ : ਕੁਕੜੀਆਂ

ਰੋਟੀ :

ਚਿੱਟੀ :

4. ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਹਰਾਅ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਉਦਾਹਰਨ ; ਕੁੜ-ਕੁੜ

5. ਲਗਾਥਰ ਅਧਕ (\times) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣ ਕੇ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ ।

ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਰਹੋ ।

ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਬੱਚੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਉਹ ਅੱਜ ਵੀ ਖੇਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੋਈ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਆਓ ਭੰਡਾ-ਭੰਡਾਰੀਆ ਖੇਡੀਏ।” ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ, “ਆਓ ਲੁਕਣ-ਮੀਟੀ ਖੇਡੀਏ।” ਕੁੜੀਆਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀਆਂ, “ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਮੱਛੀ।” ਭੋਲੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਡੂੰਮਣਾ-ਮਖਿਆਲ ਖੇਡ ਲਵੋ।”

ਜੀਤੀ ਸਭ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਂਦੀ ਬੋਲੀ, “ਨਹੀਂ ਬਈ, ਅੱਜ ਤਾਂ ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ ਖੇਡਾਂਗੇ।” ਸਾਰੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਭੋਲੂ, ਦੀਪੀ, ਲੱਖੀ, ਕੁੱਕੀ, ਘੋਲਾ, ਰਾਣਾ, ਪੰਮੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਹਾਂ ਬਈ ਹਾਂ ! ਅੱਜ ਤਾਂ ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ ਹੀ ਖੇਡਾਂਗੇ।”

ਜੀਤੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਆਓ, ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਈ ਪੁੱਗ ਲਈਏ।”

ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਗੋਲ-ਚੱਕਰ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜੇ ਗਏ। ਜੀਤੀ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੰਝ ਗਿਣਨ ਲੱਗੀ :

“ਈਂਗਣ-ਮੀਂਗਣ ਤਲੀ ਤਲੀਂਗਣ

ਕਾਲਾ-ਪੀਲਾ ਡੱਕਰਾ।

ਗੁੜ ਖਾਵਾਂ, ਵੇਲ ਵਧਾਵਾਂ

ਮੂਲੀ ਪੱਤਰਾ।

ਪੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਆਏ

ਹੱਥ ਕਨਾਲੀ, ਪੈਰ ਕਨਾਲੀ।

ਨਿਕਲ ਬਾਲਿਆ

ਤੇਰੀ ਵਾਰੀ।”

ਦਾਈ ਰਾਣੇ ਦੇ ਸਿਰ ਆਈ। ਜੀਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੁੰਨੀ ਨੂੰ ਵਟਾ ਦੇ ਕੇ ਕੋਟਲਾ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਰਾਣੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਬੱਚੇ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰਦੇ, ਇੱਕ ਗੋਲ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਖਿਡਾਰੀ ਘੇਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਪੈਰਾਂ ਭਾਰ ਬੈਠ ਗਏ। ਰਾਣਾ ਕੋਟਲਾ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਦਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕੋਟਲਾ ਆਪਣੇ ਝੱਗੇ (ਕਮੀਜ਼) ਥੱਲੇ ਲੁਕਾ ਲਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਘੇਰੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗਾ। ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਪਿੱਠਾਂ ਕਰੀ ਚੁਕੰਨੇ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਸਨ।

ਰਾਣਾ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਦੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦਾ ਹੋਇਆ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ:

“ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ ਜੁਮੇਰਾਤ ਆਈ ਏ।”

ਗੋਲ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਅੱਗੋਂ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ :

“ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੋ-ਪਿੱਛੇ ਦੇਖੇ,

ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆਈ ਏ।”

ਰਾਣੇ ਨੇ ਗਾਉਂਦੇ-ਗਾਉਂਦੇ ਕਈ ਚੱਕਰ ਲਾਏ। ਬੈਠੇ ਬੱਚੇ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਰਾਣੇ ਨੇ ਅਛੋਪਲੇ ਜਿਹੇ ਕੋਟਲਾ ਪੰਮੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਮੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਰਾਣੇ ਨੇ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਪੰਮੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਟਲਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਮਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਮੀ ਝੱਟ ਉੱਠ ਦੌੜੀ ਤੇ ਘੇਰੇ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟਣ ਲੱਗੀ। ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗੇ। ਅੱਗੋ-ਅੱਗੋ ਪੰਮੀ ਤੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਰਾਣਾ। ਪੰਮੀ ਨੂੰ ਕਈ ਕੋਟਲੇ ਖਾਣੇ ਪਏ। ਆਖਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਮੱਲ ਲਈ।

ਰਾਣਾ ਕੋਟਲਾ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਦਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਗਾਉਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਉਸ ਨੇ ਕੋਟਲਾ ਭੋਲੂ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਅਜੇ ਰਾਣਾ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਨ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਭੋਲੂ ਨੂੰ ਝੱਟ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਹ ਕੋਟਲਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਰਾਣੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜ ਪਿਆ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਕੋਟਲੇ ਰਾਣੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਉੱਤੇ ਪਏ। ਸਾਰੇ ਖੂਬ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਰੋਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਣੇ ਨੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਕੇ ਭੋਲੂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਮੱਲ ਲਈ ਤੇ ਨਿਚੱਲਾ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

ਹੁਣ ਭੋਲੂ ਕੋਟਲਾ ਲੈ ਕੇ ਦਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗਾ। ਸਾਰੇ ਚੌਕਸ ਹੋ ਗਏ। ਹਰ ਕੋਈ ਟੇਢਾ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਟਲੇ ਦੀ ਦਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਉਹ ਦੌੜਦੇ ਗਏ, ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਭੋਲੂ ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ ਜੁਮੇਰਾਤ ਆਈ ਏ।” ਅੱਗੋਂ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਦੇ :

“ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੋ-ਪਿੱਛੇ ਦੇਖੇ,

ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆਈ ਏ।”

ਭੋਲੂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਪਿੱਛੇ ਕੋਟਲਾ ਰੱਖੇ, ਉਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਇੰਝ ਉਸ ਨੇ ਗਾਉਂਦੇ-ਗਾਉਂਦੇ ਕਈ ਚੱਕਰ ਲਾਏ ਤੇ ਖੇਡ ਮਘਦੀ ਰਹੀ। ਇਸ ਵਾਰੀ ਕੋਟਲਾ ਜੀਤੀ ਪਿੱਛੇ ਪਿਆ ਸੀ। ਜੀਤੀ ਨੂੰ ਝੱਟ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਹ ਕੋਟਲਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੇਜ਼ ਦੌੜੀ। ਅੱਗੋ-ਅੱਗੋ ਭੋਲੂ ਤੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਜੀਤੀ। ਸਾਰੇ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਰੋਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕੋਟਲਾ ਖਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭੋਲੂ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਕੇ, ਜੀਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਆ ਬੈਠਾ।

ਹੁਣ ਜੀਤੀ ਮੁੜ ਦਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਚੱਕਰ ਲਾਉਣ ਲੱਗੀ। ਕਦੇ ਹੌਲੀ ਤੇ ਕਦੇ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਦੀ ਹੋਈ ਜੀਤੀ ਗਾਉਣ ਲੱਗੀ :

“ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ ਜੁਮੇਰਾਤ ਆਈ ਏ”

ਅੱਗੋਂ ਬੱਚੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕੇ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ :

“ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੋ-ਪਿੱਛੇ ਦੇਖੇ,

ਉਹਦੀ ਸ਼ਾਮਤ ਆਈ ਏ”।

ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਦਾਈ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਇੰਝ ਖੇਡ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

(ਅ) ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ ਖੇਡਣ ਲਈ ਕਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ?

(ੲ) ਪਹਿਲੀ ਦਾਈ ਕਿਸ ਦੇ ਸਿਰ ਆਈ ?

(ਸ) ਜੀਤੀ ਨੇ ਕੋਟਲਾ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ?

(ਹ) ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣ ਵੇਲੇ ਬੱਚੇ ਕੀ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ?

2. ਪੜ੍ਹੋ ਤੇ ਸਮਝੋ :

ਦਾਈ	:	ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਰੀ ਸਿੱਖਣਾ
ਝੱਗਾ	:	ਕਮੀਜ਼, ਕੁੜਤਾ
ਸ਼ਾਮਤ	:	ਮੁਸੀਬਤ, ਬਿਪਤਾ
ਅਛੋਪਲੇ	:	ਹੌਲੀ ਜਿਹੇ
ਚੌਕਸ	:	ਚੁਕੰਨੇ, ਸਾਵਧਾਨ
ਤਾਕ	:	ਝਾਕ, ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ
ਨਿਚੱਲਾ	:	ਟਿਕ ਕੇ, ਬਿਨਾਂ ਹਰਕਤ ਤੋਂ, ਚੁੱਪ-ਚਾਪ
ਅਨੰਦ	:	ਖੁਸ਼ੀ

3. ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਹਰਾਅ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਦਾਹਰਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

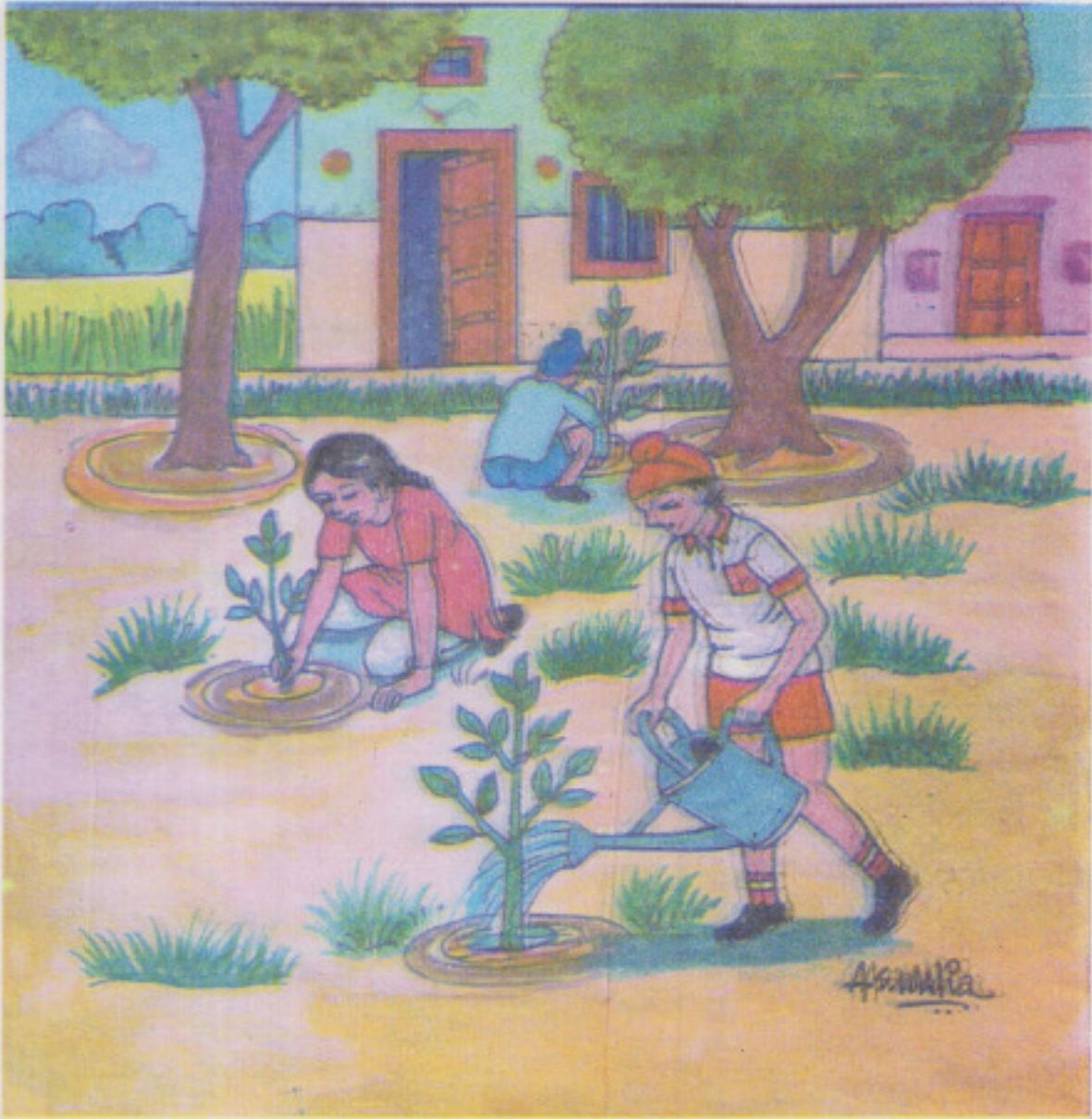
ਉਦਾਹਰਨ : ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ

4. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਕਨੌੜੇ (੨) ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ।

ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਕੋਟਲਾ-ਛਪਾਕੀ ਖੇਡ ਖੇਡੋ।

ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ ਰੁੱਖ

ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ ਰੁੱਖ, ਬੇਲੀਓ ।

ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ ਰੁੱਖ ।

ਫੇਰ ਮਿਲੇਗਾ ਸੁੱਖ, ਬੇਲੀਓ ।

ਫੇਰ ਮਿਲੇਗਾ ਸੁੱਖ ।

ਰੁੱਖਾਂ ਬਿਨ ਨਾ ਸੋਹਦੀ ਧਰਤੀ
ਰੁੱਖ ਵੱਢੀਏ ਤਾਂ ਰੋਂਦੀ ਧਰਤੀ
ਰੁੱਖ ਨੇ ਇਹਦੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤ, ਬੇਲੀਓ।
ਰੁੱਖ ਨੇ ਇਹਦੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤ।

ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ
ਦਿੰਦੇ ਸਾਨੂੰ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਂਵਾਂ
ਆਪ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਧੁੱਪ, ਬੇਲੀਓ।
ਆਪ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਧੁੱਪ।

ਸਾਫ਼ ਰਹੇਗਾ ਪੌਣ ਤੇ ਪਾਣੀ
ਵਧੇ-ਫੁੱਲੇਗੀ ਕੁਦਰਤ ਰਾਣੀ
ਜੇ ਲਾਵਾਂਗੇ ਰੁੱਖ, ਬੇਲੀਓ।
ਜੇ ਲਾਵਾਂਗੇ ਰੁੱਖ।

ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ ਰੁੱਖ, ਬੇਲੀਓ।
ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ ਰੁੱਖ।
ਫੇਰ ਮਿਲੇਗਾ ਸੁੱਖ, ਬੇਲੀਓ।
ਫੇਰ ਮਿਲੇਗਾ ਸੁੱਖ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

(ੳ) ਰੁੱਖਾਂ ਬਿਨ ਨਾ ਸੋਹਦੀ ਧਰਤੀ

(ਅ) ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ

----- |

(ੲ) ਸਾਡਾ ਰਹੇਗਾ ਪੌਣ ਤੇ ਪਾਣੀ

----- |

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਬਣਾਓ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :

ਧੀਆਂ	→	ਰਾਣੀ
ਠੰਢੀਆਂ		ਪੁੱਤ
ਪੌਣ		ਛਾਂਵਾਂ
ਕੁਦਰਤ		ਪਾਣੀ

3. ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :

ਸੁੱਖ	:	ਦੁੱਖ
ਵਧੇ	:	
ਸਾਡਾ	:	
ਰੋਂਦੀ	:	

4. ਸੁੰਦਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :

ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ ਰੁੱਖ, ਬੇਲੀਓ।

----- |

ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਬਗੀਚੀ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁੱਖ ਲਾਓ ਤੇ
ਉਸ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕਰੋ।

ਦਸਹਿਰਾ

ਅੱਜ ਦਸਹਿਰਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮੇਲਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਨੀਲੂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਨਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਦੀ ਪੱਗ ਵਿੱਚ ਜੌਂ ਟੰਗੇ। ਇਹ ਜੌਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਨਰਾਤੇ ਨੂੰ ਬੀਜੇ ਸਨ। ਨੌਂ ਨਰਾਤੇ ਅਤੇ ਦਸਵਾਂ ਦਸਹਿਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਸਹਿਰਾ ਦਿਵਾਲੀ ਤੋਂ ਵੀਹ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨੂੰ 'ਵਿਜੇ-ਦਸਮੀ' ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੇਲਾ ਦਸਹਿਰਾ-ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਦਸਹਿਰਾ-ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਅਸੀਂ ਦਸਹਿਰਾ-ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖੋ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀ ਰੌਣਕ ਹੈ।” ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਹੁਣ ਵੀ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਪੁਤਲੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਰਾਵਣ, ਮੇਘਨਾਥ ਅਤੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਸਨ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਇਹ ਪੁਤਲੇ ਕਾਗਜ਼, ਕੱਪੜੇ ਅਤੇ ਬਾਂਸ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਪੁਤਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਟਾਕੇ ਅਤੇ ਆਤਸ਼ਬਾਜ਼ੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।”

ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਮਿਠਿਆਈਆਂ, ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਅਤੇ ਮੁਨਿਆਰੀ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮਿਠਿਆਈਆਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਮਿਠਿਆਈ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਸਨ। ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਦੀਆਂ

ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਪਸੰਦ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਸਨ। ਬੱਚੇ ਮਖੌਣੇ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੀਰ-ਕਮਾਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿੱਤਾ।

ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਝੁਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਝੂਟੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਇੱਕ ਝੁਲੇ ਉੱਤੇ ਝੂਟੇ ਲਏ।

ਬੌੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ, ਲਛਮਣ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਆਈਆਂ। ਹਨੂਮਾਨ ਜੀ ਦੀ ਸੈਨਾ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਵਣ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਰਾਵਣ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖੋ ਰਾਮ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।”

ਰਾਮ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਵੱਲ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ। ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਪੁਤਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਈ ਗਈ। ਕਾਅੜ-----ਕਾਅੜ----- ਪਟਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਬੱਚੇ ਠਾਹ-ਠਾਹ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਮਿਠਿਆਈ ਖਰੀਦੀ। ਅਸੀਂ ਮਿਠਿਆਈ ਖਾਧੀ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੁੱਕੀ ਘਰ ਮੁੜ ਆਏ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਦਸਹਿਰੇ ਦਾ ਮੇਲਾ ਕਿੱਥੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

(ਅ) ਦਸਹਿਰਾ ਦਿਵਾਲੀ ਤੋਂ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?

(ੲ) ਦਸਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ?

(ਸ) ਗ੍ਰਾਊਂਡ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਪੁਤਲੇ ਸਨ ? ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

(ਹ) ਪੁਤਲੇ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ?

(ਕ) ਪੁਤਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

(ਖ) ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਨ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

(ੳ) ਨੌਂ ਨਗਤੇ ਅਤੇ ਦਸਵਾਂ-----ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਦਸਹਿਰਾ-----ਤੋਂ ਵੀਹ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

(ੲ) ਬੱਚੇ-----ਦੇਖ-ਦੇਖ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।

(ਸ) ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇੱਕ-----ਖਰੀਦ ਕੇ ਦਿੱਤਾ।

(ਹ) ਰਾਵਣ-----ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ।

(ਦਿਵਾਲੀ, ਦਸਹਿਰਾ, ਲੰਕਾ, ਮਖੌਟੇ, ਤੀਰ-ਕਮਾਨ)

3. ਸਮਝੋ ਤੇ ਲਿਖੋ :

ਮੇਲਾ : ਮੇਲੇ

ਝੂਟਾ :

ਕੱਪੜਾ :

ਖਿਡੌਣਾ :

ਮਖੌਟਾ :

ਪਟਾਕਾ :

ਪੁਤਲਾ :

ਰੋਟੀ : ਰੋਟੀਆਂ

ਝਾਕੀ :

ਮਿਠਿਆਈ :

4. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਠੀਕ (✓) ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ (×) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :

- (ੳ) ਨੌਂ ਨਗ਼ਤੇ ਤੇ ਦਸਵਾਂ ਦਸਹਿਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- (ਅ) ਦਸਹਿਰਾ ਦਿਵਾਲੀ ਤੋਂ ਵੀਹ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।
- (ੲ) ਗ਼ਾਉਂਡ ਵਿੱਚ ਰਾਮ, ਮੇਘਨਾਥ ਅਤੇ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੇ ਪੁਤਲੇ ਸਨ।
- (ਸ) ਬੱਚੇ ਮਖੌਟੇ ਦੇਖ-ਦੇਖ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ।
- (ਹ) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਫ਼ੁਟਬਾਲ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ।
- (ਕ) ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਝੂਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਝੂਟੇ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ।
- (ਖ) ਹਨੂਮਾਨ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ।
- (ਗ) ਬੱਚੇ ਠਾਹ-ਠਾਹ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ।

5. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਲਿਖੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਰਾਰਾ (~) ਅਤੇ ਹਾਹਾ (ੁ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

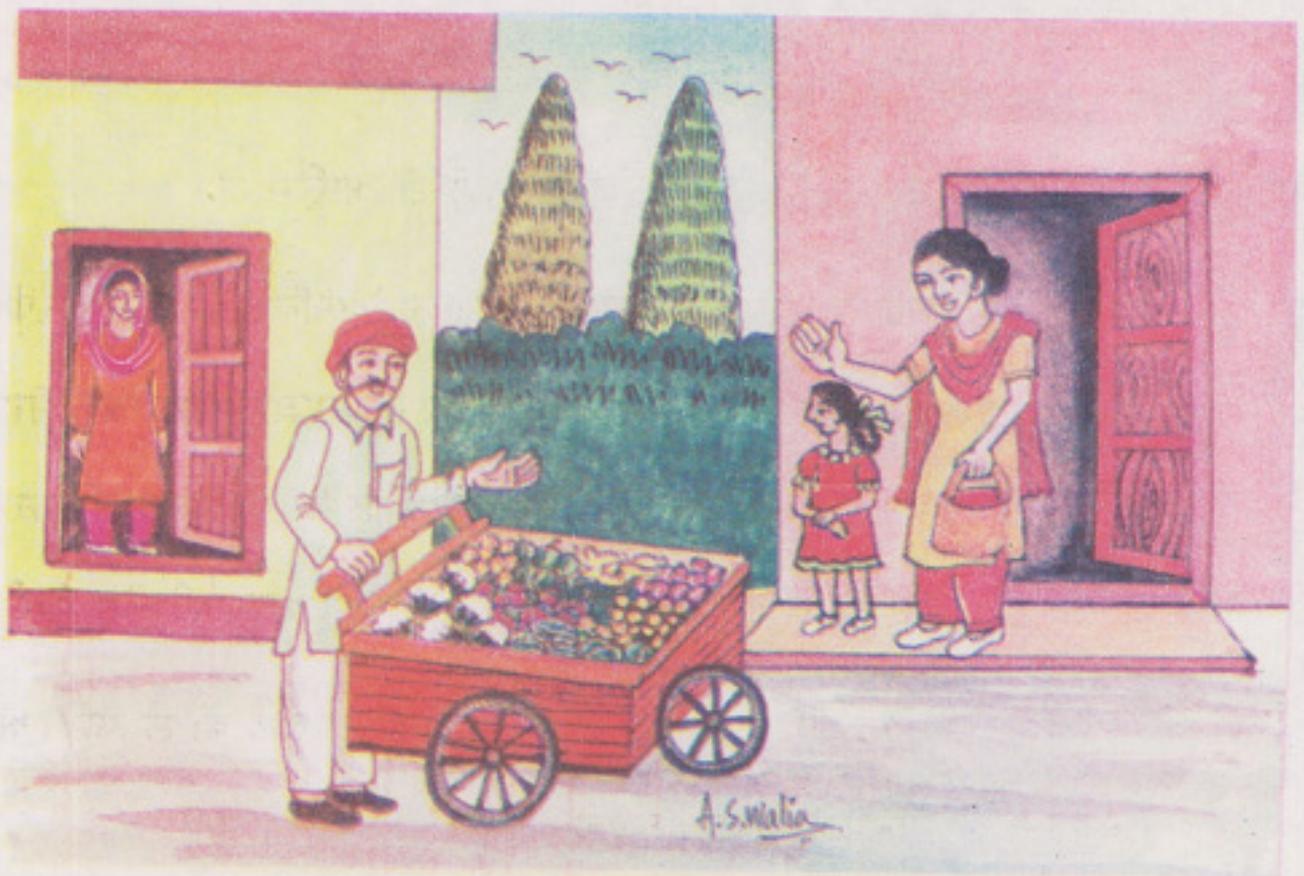
ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁੱਧ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਦਸਹਿਰੇ ਦਾ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਜਾਓ।

ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ

“ਆਲੂ ਲਓ, ਗੋਭੀ ਲਓ, ਸ਼ਿਮਲਾ-ਮਿਰਚ ਲਓ----- ਹਰਾ-ਹਰਾ ਕੱਦੂ ਲਓ, ਤਾਜ਼ਾ-
ਤਾਜ਼ਾ ਬੈਂਗਣ ਲਓ-----ਭਿੰਡੀ ਲਓ, ਤੋਰੀ ਲਓ, ਕਰੇਲਾ ਲਓ-----ਲਾਲ-ਲਾਲ ਟਮਾਟਰ
ਲਓ-----ਪਿਆਜ਼ ਲਓ, ਅਦਰਕ ਲਓ, ਲਸਣ ਲਓ-----ਨਿੰਬੂ ਲਓ-----ਹਰੀ ਮਿਰਚ
ਲਓ-----।”

ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ। ਚੀਨੂੰ ਦੌੜੀ-ਦੌੜੀ ਮੰਮੀ ਕੋਲ਼ ਆਈ।
‘ਮੰਮੀ ਜੀ! ਮੰਮੀ ਜੀ! ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ ਆ ਗਿਆ।’ “ਚੀਨੂੰ, ਜ਼ਰਾ ਰੋਕੀਂ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਈ।” ਮੰਮੀ

ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਚੀਨੂੰ ਦੀ ਮੰਮੀ ਅੰਦਰੋਂ
ਟੋਕਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆ ਗਈ।

ਮੰਮੀ : ਭਾਈ! ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕਿਹੜੀ-ਕਿਹੜੀ ਸਬਜ਼ੀ ਹੈ?

ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ : ਸਾਰੀਆਂ ਈ ਨੇ ਬੀਬੀ ਜੀ!----ਭਿੰਡੀ ਤੋਰੀ, ਘੀਆ, ਟੀਡੇ, ਭੜਥਾ-
ਬੈਂਗਣ, ਕਰੇਲੇ-----ਤਾਜ਼ੀ ਪਾਲਕ ਤੇ ਲਾਲ ਟਮਾਟਰ
----।

ਚੀਨੂੰ : ਮੰਮੀ! ਗੋਭੀ ਤੇ ਮਟਰ ਵੀ ਪਏ ਨੇ।

ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ : ਹਾਂ ਜੀ ! ਇਹ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਨੇ।

ਮੰਮੀ : ਸਰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਹੁਣ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਨੇ। ਆਹ ਦੇਖੋ---ਸ਼ਿਮਲਾ-ਮਿਰਚ ਤੇ ਪਹਾੜੀ ਆਲੂ ਕਿੰਨੇ ਸੌਹਣੇ
ਪਏ ਹਨ। ਅੱਧਾ ਕਿੱਲੋ ਭਿੰਡੀ ਤੇ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲੋ ਸ਼ਿਮਲਾ-ਮਿਰਚ ਦੇ
ਦਿਓ। ਕਿੱਲੋ ਹਰੇ ਮਟਰ ਤੇ ਕਿੱਲੋ ਪਹਾੜੀ ਆਲੂ ਵੀ ਤੋਲ ਦਿਓ।

ਚੀਨੂੰ : ਮੰਮੀ ਜੀ ! ਇਹ ਸੌਹਣਾ ਜਿਹਾ ਗੋਭੀ ਦਾ ਫੁੱਲ ਵੀ ਲੈ ਲਓ। ਅੱਜ
ਗੋਭੀ ਦੇ ਪਰੌਠੇ ਖਾਵਾਂਗੇ।

ਮੰਮੀ : (ਇੱਕ ਗੋਭੀ ਦਾ ਫੁੱਲ ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦੀ ਹੋਈ)ਭਾਈ!

ਧਨੀਆਂ ਜ਼ਰਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾ ਦੇਈਂ। ਪੁਦੀਨਾ ਤੇ ਹਰੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਤਾਂ
ਸਾਡੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ।

ਚੀਨੂੰ : ਮੰਮੀ ਜੀ ! ਸਲਾਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਮੰਮੀ : ਭਾਈ ! ਅਹਿ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲੋ ਖੀਰੇ ਤੇ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲੋ ਟਮਾਟਰ ਵੀ ਦੇ ਦੇ।
ਕਿੱਲੋ ਲਾਲ ਪਿਆਜ਼ ਵੀ ਤੋਲ ਦੇ-----। ਚੀਨੂੰ ! ਇਹ ਕੀ ? ਬਿਨਾਂ
ਧੋਤੇ ਹੀ ਟਮਾਟਰ ਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਐਂ ! ਕੋਈ ਵੀ ਸਬਜ਼ੀ ਬਿਨਾਂ ਧੋਤੇ ਨਹੀਂ
ਖਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿੱਟੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ! ਨਾਲੇ
ਦਵਾਈਆਂ ਵੀ ਛਿੜਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਚੀਨੂੰ : ਅੱਛਾ, ਮੰਮੀ ਜੀ ! ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਰੱਖਾਂਗੀ।

ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ : ਇਹ ਲਓ ਬੀਬੀ ਜੀ, ਸਬਜ਼ੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਪਾਲਕ ਵੀ
ਲੈ ਲੈਂਦੇ -----ਬਿਲਕੁਲ ਤਾਜ਼ੀ ਹੈ।

ਮੰਮੀ : ਨਹੀਂ ਭਾਈ ! ਪਾਲਕ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਬਥੇਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ
ਏ-----ਘਰ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਸੁਆਦ ਹੁੰਦੈ।

ਚੀਨੂੰ : ਮੰਮੀ ਜੀ ! ਨਿੰਬੂ ਵੀ ਲੈ ਲਓ, ਸ਼ਕੰਜਵੀ ਬਣਾਵਾਂਗੇ।

ਮੰਮੀ : ਲੈ ਭਾਈ ਇੱਕ ਪਾ ਨਿੰਬੂ ਵੀ ਤੋਲ ਦੇ, ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਫਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ
ਕੇ ਆਈਂ। ਇਹ ਲੈ ਸਬਜ਼ੀ ਦੇ ਪੈਸੇ।

ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ

: “ਅੱਛਾ ਬੀਬੀ ਜੀ ! ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਆਵਾਂਗਾ,” ਆਖਦਾ ਹੋਇਆ ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ-----ਆਲੂ ਲਓ,-----ਗੋਭੀ ਲਓ, ਘੀਆ-ਕੱਦੂ ਲਓ, ਲਾਲ ਟਮਾਟਰ ਲਓ, ਭੜਥਾ-ਬੈਂਗਣ ਲਓ -----।”

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਪੰਜ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

(ਅ) ਗਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ?

(ੲ) ਪੁਦੀਨਾ ਤੇ ਹਰੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਕਿੱਥੇ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ?

(ਸ) ਸ਼ਕੰਜਵੀ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

(ੳ) ----- ਟਮਾਟਰ ਲਓ।

(ਅ) ----- ਕੱਦੂ ਲਓ।

(ੲ) ----- ਬੈਂਗਣ ਲਓ।

(ਸ) ----- ਜਿਹਾ ਗੋਭੀ ਦਾ ਫੁੱਲ ਵੀ ਲੈ ਲਓ।

(ਤਾਜ਼ਾ-ਤਾਜ਼ਾ, ਲਾਲ-ਲਾਲ, ਸੋਹਣਾ, ਹਰਾ-ਹਰਾ)

3. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਠੀਕ (✓) ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ (×) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :

(ੳ) ਹੁਣ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ

ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ।

(ਅ) ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਧੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਖਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ।

(ੲ) ਮਿਰਚਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਬਗੀਚੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ।

(ਸ) ਨਿੰਬੂ ਵੀ ਲੈ ਲਓ, ਸਬਜ਼ੀ ਬਣਾਵਾਂਗੇ।

(ਹ) ਘਰ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਸੁਆਦ ਹੁੰਦਾ।

ਗਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ 'ਚ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਘਰੇਲੂ ਬਗੀਚੀ 'ਚ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਲਾਉਣ।

ਆਓ ਬੁੱਝੀਏ

ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਹੋਈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਭੋਲਾਂ ਤੇ ਅੰਜੂ ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਜ ਅਖੀਰਲੀ ਘੰਟੀ ਵਿੱਚ ਬਾਲ-ਸਭਾ ਵੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਬਾਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਭੋਲਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਸੁਣਾਵੇ।

ਅੰਜੂ, ਭੋਲਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਆਓ ਸਕੂਲ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀਏ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੇ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਥਾਂ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਸਾਲੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਬੈਂਚਾਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਈਆਂ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰਿਸਾਲਾ ਆਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ’ ਸੀ। ਅੰਜੂ ਨੇ ਝੱਟ ਰਿਸਾਲਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਸ ਰਿਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੇਖ ਤੇ ਹੋਰ ਰੋਚਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਨ। ਅੰਜੂ ਨੂੰ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਅੰਜੂ ਨੇ ‘ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ’ ਵਿੱਚੋਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਵਾਲਾ ਪੰਨਾ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਭੋਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਪੰਨੇ ਫਰੋਲਨ ਲੱਗੀ।

“ਭੋਲਾਂ, ਇੱਧਰ ਵੇਖ! ਤੂੰ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਸੁਣ। ਮੈਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹਾਂ”, ਅੰਜੂ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਅੰਜੂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ ਤੇ ਭੋਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਲੱਗੀ। ਪਹਿਲੀ ਬੁਝਾਰਤ ਸੀ :

ਆਉਣਗੇ ਚੋਰ, ਖਿੱਚਣਗੇ ਡੋਰ,
ਵੱਜਣਗੀਆਂ ਤੂਤੀਆਂ, ਨੱਚਣਗੇ ਮੋਰ।

ਦੋਵੇਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਖੂਬ ਹੱਸੀਆਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਂ ਬੁਝਾਰਤ ਹੈ। ਭੋਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੋਚਣ ਲੱਗੀ।

“ਚੱਲ, ਉੱਤਰ ਫੇਰ ਸੋਚੀਂ,” ਅੰਜੂ ਨੇ ਅਗਲੀ ਬੁਝਾਰਤ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਦੂਜੀ ਬੁਝਾਰਤ ਸੀ :

ਮਾਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ,

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਝ ਨਾ ਕੋਈ।

ਬੁੱਢੀ ਲੱਖਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ,

ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਨਵੀਂ-ਨਰੋਈ।

“ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਤਾਂ ਕਵਿਤਾ ਵਰਗੀ ਹੈ,” ਭੋਲਾਂ ਬੋਲੀ। ਅੰਜੂ ਨੇ ਤੀਜੀ ਬੁਝਾਰਤ ਪੜ੍ਹੀ :

ਦੋ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਮੇਰਾ ਨਾਮ,

ਸਮਾਂ ਬਤਾਉਣਾ ਮੇਰਾ ਕਾਮ।

ਭੋਲਾਂ ਝੱਟ ਬੋਲੀ, ‘ਇਹ ਤਾਂ ਘੜੀ ਹੈ।’

ਚੌਥੀ ਬੁਝਾਰਤ ਸੀ :

ਕਿਹੜਾ ਪੰਛੀ ਦੱਸੋ ਐਸਾ,

ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਛ 'ਤੇ ਟਿਕਿਆ ਪੈਸਾ।

ਕੌਮੀ ਪੰਛੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ,

ਬੱਦਲ ਵੇਖ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਵੇ।

“ਬੁੱਝ ਲਈ, ਬੁੱਝ ਲਈ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੋਰ ਹੈ।” ਭੋਲਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ “ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਲੈ, ਅਗਲੀ ਬੁਝਾਰਤ ਸੁਣ,” ਅੰਜੂ ਬੋਲੀ।

ਪੰਜਵੀਂ ਬੁਝਾਰਤ ਸੀ :

ਹੱਥਾਂ ਬਾਝੋਂ ਪੈਰਾਂ ਬਾਝੋਂ,

ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਜਾਵੇ।

ਮੂੰਹ, ਜੀਭ ਤੇ ਦੰਦ ਨਾ ਕੋਈ

ਫਿਰ ਵੀ ਹਾਲ ਸੁਣਾਵੇ।

ਅੰਜੂ ਨੇ ਇਸ ਬੁਝਾਰਤ ਦਾ ਉੱਤਰ ਥੱਲੇ ਲਿਖਿਆ ਵੇਖ ਲਿਆ। “ਭੋਲਾਂ, ਤੂੰ ਉੱਤਰ ਦੇ”, ਅੰਜੂ ਨੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ। ਭੋਲਾਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਈ।

“ਅੰਜੂ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਤਾਂ ਔਖੀ ਏ। ਕੋਈ ਅਤਾ-ਪਤਾ?” ਭੋਲਾਂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ।

“ਤੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਫਰੋਲਦੀ ਸੀ”, ਅੰਜੂ ਬੋਲੀ।

“ਅੱਛਾ, ਅੱਛਾ! ਇਹ ਤਾਂ ਅਖਬਾਰ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।” ਭੋਲਾਂ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਅਗਲੀ ਬੁਝਾਰਤ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੀ।

ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਕੌਲੀ,

ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਬੋਲੀ।

“ਲੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਟੈਲੀਫੂਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਾਂ,” ਭੋਲਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

‘ਲੈ, ਅਖੀਰਲੀ ਬੁਝਾਰਤ ਸੁਣ,’ ਅੰਜੂ ਬੋਲੀ। ਬੁਝਾਰਤ ਸੀ :

ਬਾਤ ਪਾਵਾਂ ਬਤੋਲੀ ਪਾਵਾਂ,

ਬਾਤ ਨੂੰ ਲਾਵਾਂ ਪਰਾਂਦਾ।

ਇੱਕ ਬੰਦਾ ਮੈਂ ਐਸਾ ਡਿੱਠਾ,

ਫਿਟ-ਫਿਟ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ।

ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਥੱਲੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਅੰਜੂ ਤੇ ਭੋਲਾਂ ਦੋਵੇਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀਆਂ।

1. ਸਿਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨ 2. ਧਰਤੀ 3. ਘੜੀ 4. ਮੋਰ 5. ਅਖਬਾਰ 6. ਟੈਲੀਫੂਨ 7. ਮੋਟਰ-ਸਾਈਕਲ।

ਭੋਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਸ ਨੇ ਬਾਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਲਈਆਂ। ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਲੱਗੇ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

(ੳ) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

----- |

(ਅ) ਅੰਜੂ ਨੂੰ ਕੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ?

----- |

(ੲ) ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਸਾਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ?

----- |

(ਸ) ਪੰਜਾਬੀ ਰਿਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸਨ ?

(ਹ) ਕਿਹੜਾ ਪੰਛੀ ਬੱਦਲ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

2. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰੋ :

(ੳ) ਭੋਲਾਂ ਤੇ ਅੰਜੂ -----ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਸਨ।

(ਅ) ਆਓ ਸਕੂਲ ਦੀ-----ਵਿੱਚ ਚੱਲੀਏ।

(ੲ) ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ-----ਬੁਝਾਰਤ ਹੈ।

(ਸ) ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਤਾਂ-----ਵਰਗੀ ਹੈ।

(ਹ) ਇਹ ਤਾਂ-----ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਕ) ਭੋਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ-----ਬਹੁਤ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ।

(ਨਵੀਂ, ਅਖ਼ਬਾਰ, ਬੁਝਾਰਤਾਂ, ਦੂਜੀ, ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਕਵਿਤਾ)

3. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤੇ ਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਠੀਕ (✓) ਜਾਂ ਗ਼ਲਤ (×) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :

(ੳ) ਐਤਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ।

(ਅ) ਅੰਜੂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ।

(ੲ) ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

(ਸ) ਭੋਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨਾ ਲੱਗੀਆਂ।

(ਹ) ਅੰਜੂ ਇਹ ਬੁਝਾਰਤ ਤਾਂ ਔਖੀ ਹੈ।

(ਕ) ਅੰਜੂ ਨੇ ਬੁਝਾਰਤ ਦਾ ਉੱਤਰ ਥੱਲੇ ਲਿਖਿਆ ਵੇਖ ਲਿਆ।

(ਖ) “ਬੁੱਝ ਲਈ, ਬੁੱਝ ਲਈ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੋਰ ਹੈ।”

4. ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਲਿਖੋ :

ਵਿਦਿਆਰਥੀ : ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ

ਸਹੇਲੀ :

ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ :

ਛੁੱਟੀ :

ਘੰਟੀ :

ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਬਾਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬੁਝਾਰਤਾਂ

ਆਪਣੇ ਜਮਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਓ।